

Rocznik Sławistyczny, t. LXIX, 2020

ISSN 0080-3588

DOI: 10.24425/rslaw.2020.134709

Dorota Krystyna Rembiszewska*

Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk
Warszawa

Janusz Siatkowski**

Uniwersytet Warszawski
Warszawa

Nawiązania czy pożyczki na pograniczu polsko- -wschodniosłowiańskim? Cz. IV

Kolejna część naszej pracy jest kontynuacją rozważań nad leksyką pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego dotyczącą wyrazów, co do których nie ma jednoznacznej opinii, jeśli chodzi o źródła pochodzenia i kierunki rozprzestrzeniania się.

* Dorota Krystyna Rembiszewska, Associate Professor, The Institute of Slavic Studies of the Polish Academy of Sciences, Warszawa, Poland.

ORCID: 0000-0003-0339-0879.

e-mail: dorota.rembiszewska@wp.pl.

** Janusz Siatkowski, Professor Emeritus, University of Warsaw, Institute of Western and Southern Slavic Studies, Warszawa, Poland.

ORCID: 0000-0003-4362-9426.

e-mail: janusz.siatkowski@wp.pl.

Cot ‘liczba parzysta’

W odniesieniu do wyrazu *cot* ‘liczba parzysta’ wśród językoznawców nie było jednomyślności. Kurzowa 1993: 943 dla tego regionalizmu polskiego przyjmowała pożyczkę białoruską, podobnie SW I 349, natomiast Bańkowski SE I 118 uważał, że to brus. *cot* ‘ts.’ zostało przejęte z języka polskiego. Nowsze materiały z języków słowiańskich pozwalają sprzeczność tę usunąć.

Mamy tu do czynienia z wyrazem prasłowiańskim **četъ*, łączącym się z **čьtŏ*, **čisti*, **čitati* ‘liczyć’, za czym przemawia zestawienie ESSJ IV 96–97: bułg. *чет* ‘liczba’, stczes. *čet* ‘liczba, gromada’ z XV w., slc. *cet* ‘liczba parzysta’, pol. dial. *cot* ‘w grze w cetno (i lichy)’, strus. *четъ* z XIII w. i nazwa osobowa *Четъ* z 1483 r., ros. *чѣт* ‘liczba parzysta’, ukr. *чим* ‘ts.’, brus. dial. *чом* ‘ts.’. Wyrazy te utrzymują się przede wszystkim w formułce dotyczącej gry w cetno i lichy. Przytoczone tu formy wymagają bardziej szczegółowej dokumentacji i omówienia. Przede wszystkim formy polska i białoruska nie są typowe dla tych języków.

Z języka rosyjskiego należy przytoczyć formułę matematyczną: *чѣт на чѣт и чѣт на нѣчет дает чѣт, а нѣчет на нѣчет дает нѣчет* (Dal IV 600), dziś zachowane głównie w wyrażeniu *чѣт и/или нѣчет* ‘cetno czy lichy’ (SSRLJ Ożegov 1182). Również w języku ukraińskim jest przede wszystkim *чим чи лишка* (Hrinčenko IV 466), *чим і (та, чи) лишка* (SUM XI 343).

W języku białoruskim regularny kontynuant *чом* został zanotowany na wschodzie Białorusi: pod Mohylewem w zgadywance *чом ці/і лішка* ‘cetno czy/i lichy’ (Bialkevič 1970: 490) oraz ze wsi Buj w okolicach Sienna (na południe od Witebska) „*ці чом ці лішка, чом у нэпу*” (Język II 330).

W obu wypadkach autorzy, określając znaczenie, dają ekwiwalent literacki *цот*. Taką formę podaje też TSBM V/2, 251, przytaczając połączenia *цот ці лішка* ‘cetno czy lichy’ oraz „*цот у цот*” ‘dokładnie, akurat’.

Forma *цот* właściwa jest też gwarom na zachodzie Białorusi. SPZB V 364 przytacza połączenia *цот ці лішка?* i *цотка ці лішка?* z północno-zachodniej Białorusi spod miejscowości Postawy blisko granicy z Litwą. Ciekawą informację o tej formie na Białorusi zachodniej dają Gud P., Gud N. (Гуд П. і Гуд Н.) 1996: 95:

У заходніх рэгіёнах Беларусі з сярэдзіны 19 ст. на кірмахх існавала традыцыйная азартная гульня *цот-лішка*. Напрыклад, у Лідзе, як пішуць інфарматыры: Сядзеў спрытны чалавек. Меў цукеркі. Сядзеў і лічыў: „Пара, пара, пара...”, але не ўгледзіш, як паложыць тры. Хто ўгадае, той забіраў цукеркі, а хто не – плаціш грошы. Трэба было ўгадаць – *ці цот, ці лішка*... Аналагічная гульня зафіксавана і ў Пружанах і іншых мясцовасцях Беларусі.

Šaučenja (Шаўчэня) 2001: 83 przytacza tę formę spod Grodna.

Stczes. *čet* ‘liczba, gromada’ ma poświadczenie z XV wieku w *Legendzie o św. Katarzynie* i w *Podróżach Mandewilla* (GbSI I 170). Późniejsze słowniki (Jungmann I 291, Kott I 180, V 1196) przytaczają tylko te przykłady, zaś współczesne słowniki już zupełnie ten wyraz pomijają.

W języku słowackim zapisano kilka różnych form: w roku 1666 (hra) *catno-ly či-ly lycho* HSSJ I 172, Bohuslav Tablic (1769–1832), twierdząc (1846: 11), że Słowacy do dziś używają wyrazów, których Czesi nie rozumieją, np. *četno či licho*, Kálal 1923: 54 dodaje zwrot *cetno či licho* ‘suda či licha’, czyli ‘gra w cetno i licho’ oraz derywat *cetnanie* ‘hra sudá lichá’. Jungmann l.c. potwierdza wtórną postać *četno*, podając jako słowacką formułę *četno či licho*? Nie udało nam się jednak jej zlokalizować na terenie Słowacji. W tej sytuacji należy stwierdzić, że ESSJ l.c. wyraz słowacki przypisał wpływowi języka polskiego bezpodstawnie.

W języku polskim z psł. **čety* należałoby się spodziewać formy *czet* lub z przegłosem *czot*. Tymczasem u nas występują postaci mazurzące *cet* i *cot*. Zaczniemy od na ogół pomijanej w dotychczasowych opracowaniach formy *cet*. Linde I 230 przytacza *cet* jako odsyłacz do *cetno*, nie ilustrując jej żadnym przykładem. Dokumentuje ją Bandtkie 1806 w ustalonej formule: „*cetno*, *cet* ‘grade Zahl’ blos in Spielen noch *Cet czy licho*? *cetno czy licho* ‘grade oder ungrade?’”, daher: *cetnem* adv ‘in grader Zahl’” i Henryk Rzewuski 1834 „Kiedy *cet*, to wygrasz, kiedy liszka przegrasz” (SJPD I 823, Bańkowski SE I 118). W kieszonkowym słowniku rosyjsko-polskim pod hasłem *чѐм*, *чѐмка* wskazano polskie odpowiedniki *cet*, *cetno* (Schmidt, Erdmann 1836: 758). SWil I 142 podaje *cet*, *cetna* ‘dwie rzeczy jednakie wspólnie połączone, para’. *Encyklopedia staropolska* (Gloger 1900: 231) notuje „*cet* czyli *lich*o albo *liszka* w gwarze ludowej oznacza grę hazardową”. Kraszewski jedną z powieści zatytułował *Cet czy licho powieść historyczna z końca wieku XVII* (pierwsze wydanie 1884), w której cioteczni bracia w sporze o kasztelanek mają ciągnąć losy – *cet czy licho* – a który przegra, musi wyruszyć na wojnę (akurat Sobieski szykuje się na odsiecz Wiednia), by szukać śmierci.

Gra w *cetno czy licho* pojawia się kilkakrotnie w utworach prozatorskich późniejszego okresu, np. w tekstach Janusza Korczaka (*Bankructwo małego Dżeka*: „Można grać w *cetno i licho* na cukierki i orzechy. – *Cetno – licho*. Szczęście i odwaga. Nie traci, kto płaci”; *Dziecko salonu*: „Bawiłem się w loteryjkę, w szubienicę, *cetno i licho* i zgaduj zgadula”), Marii Dąbrowskiej (*Boże Narodzenie*: „małymi laskowymi graliśmy z ojcem w *cetno i licho*”). Jest także elementem metafory w utworze poetyckim „Na pół płacz, na pół cichość – / *Cetno* w sercu czy *lich*o?” (Jerzy Liebert *Moses Krumholc*).

Postać ta pojawia się również w gwarach. SGP III 406 notuje „*cet* i *lich*” z Kadzidła pod Ostrołęką, „Cy *cet*, cy *liszka*” z miejscowości Masie pod Białymstokiem.

Na Wileńszczyźnie występuje forma *cot* i pochodna *cotka*. SGPK I 263 przytacza *cot i liszka* ‘cetno czy lichy’ jako zasłyszane na Litwie, „grać na *cotkę* i liszkę” z Walickiego, a także przymiotnik *cotny* ‘parzysty’. Karłowicz 1984: 37 ma z Litwy „*cot* i liszka” ‘cetno i lichy’ oraz *cotka* ‘cetno, para’. SMPP 193 przytacza *cot* ‘liczba parzysta’ z polszczyzny używanej na Białorusi sowieckiej (wschodniej). Jako gwarowe notuje połączenie „*cotka* czy liszka?” SW I 349, a SWil I 172 w zniekształconej postaci „czy *ciotka* czy liszka”.

Przedstawiony materiał pozwala wysunąć przypuszczenie, że postać zmazurzona z języka polskiego przeszła na Białoruś (jak uważał Bańkowski SE I 118), a może i na Słowację. Natomiast polska forma przegłoszona z przejściem *e* w *o*, występująca tylko na pograniczu polsko-białoruskim, powstała zapewne pod wpływem białoruskiej tendencji do zmiany samogłoski *e* na *o* przed spółgłoskami twardymi (por. Kuraszkiewicz 1954: 16–17, jak przyjmowała Kurzowa 1993: 943).

***Liszka* ‘liczba nieparzysta’, *liszny/liszni* ‘zbędny’, ‘zbyteczny’**

Pojawienie się wyrazu *lichy* w połączeniu *cetno – lichy* ma zapewne źródło w nierzadko występujących w języku przeciwstawieniach – *dobrze/złe, wartościowe/bezwartościowe* itd. Zapewne i tutaj skojarzenie z *lichem* – eufemistycznym określeniem diabła odegrało niebagatelną rolę. Owa postać z wierzeń dawnych Słowian¹, to zły demon, który uosabia nieszczęścia, złe przypadki losowe (por. Gaj-Piotrowski 1993: 96–97). Te negatywne konotacje zostały utrwalone w połączeniach wyrazowych typu *lichy się zda, po kiego licha, pal licha, lichy wie, lichy nadało, zły jak lichy, lichy nie śpi*. Zygmunt Głogier, definiując wyraz *lichy* podał: „to samo co: nie do pary, liczba nieparzysta, zła, przeciwstawienie do *cetna*, czyli *parzystości*” (Głogier 1902 III 144). Bogaty materiał dokumentujący wyraz *lichy* w gwarach polskich jako określenie ‘czegoś złego, nieszczęścia, diabła, siły nieczystej’ podaje Dźwigoł 2004: 117–118.

Sam rdzeń w języku polskim jest niewątpliwie rodzimy, jak świadczy chociażby nazwa znanej gry w *cetno i lichy*. Rdzeń *lich-* jest oczywiście prasłowiański, por. przym. **lichъ* ‘stanowiący resztę, pozostały, zbyteczny, bezużyteczny’ > ‘niewiele wart, marny, bezużyteczny’ (Boryś SE 287). Pewne derywaty od tego rdzenia w języku polskim mogą być jednak zapożyczeniami.

¹ *Licho* kojarzące się z tradycją polskich legend zostało ostatnio przywołane (jako *lichy* zamieszkuje jezioro Gopło), w oryginalnej interpretacji, w książce Agnieszki Taborskiej *Licho i inni*, Warszawa 2014.

Według Kurzowej 1993: 383 (por. też SW II 751) może to dotyczyć np. wyrazu *liszka* jako ‘liczba nieparzysta’. W tym znaczeniu właściwy jest on językom wschodniosłowiańskim i regionalnie językowi polskiemu.

We wschodniej Słowiańszczyźnie nazwa ta ma reprezentację głównie w języku białoruskim i ukraińskim, w rosyjskim ogranicza się do gwar. W białoruskim języku literackim *лішка* występuje w potocznej nazwie gry w *cetno i lichu* „гуляць у цот і лішкі” oraz w znaczeniu ‘nadmiar, naddatek’, w tym drugim znaczeniu notowana jest też forma męska *лішак* (TSBM III 57). Słownik ścisłego pogranicza polsko-ruskiego SPZB II 665 przytacza z gwar połączenie *пара/цот ці лішка* ‘cetno i lichu’ spod Brześcia, Szczuczyna i z okolicy miejscowości Postawy. Ukr. *лішка* Hrinčenko II 366 podaje w znaczeniach ‘liczba nieparzysta’ i ‘nadmiar’, a słownik współczesnego języka ukraińskiego ogranicza się do umieszczenia samego połączenia *чим чи лішка* bez wyjaśnienia, że niewątpliwie chodzi o ‘cetno czy lichu’. Słowniki literackiego języka rosyjskiego nazwy tej nie notują. Z gwar *лішка* w znaczeniu ‘liczba nieparzysta’ jest poświadczona tylko na samym zachodzie pod Smoleńskiem i Pskowem. Poza tym spod Smoleńska na oznaczenie gry w ‘cetno i lichu’ zapisano formę męską *лішек*.

W języku polskim nazwa ta ma dosyć bogatą dokumentację, ale ograniczającą się tylko do peryferii północno-wschodniej i do osób jakoś z tym terenem związanych.

Z Wileńszczyzny potwierdzają ją: SGPK III 40 „na Litwie *cot*, czy *liszka*”, gra w ‘cetno i lichu’, Karłowicz 1984: 49 *liszka* w grze, ponadto „z *liszką* coś komuś oddać” ‘z naddatkiem’, a także z *liszkiet* ‘zanadto, zbyt’ (to z brus. з лішкам), Łętowski 1915: 113 *liszka* ‘liczba nieparzysta’, Turska 1982: 80 *liszka* ‘ts.’, z powołaniem się na Walickiego, z gwar polskich na Wileńszczyźnie *liszka* ‘liczba nieparzysta’ z Łopatowszczyzny koło Turgiel (Zdaniukiewicz 1972: 166), *liszka* ‘ts.’ z miejscowości Mieżańce na północ od Wilna oraz *liszna* ‘ts.’ ze wsi Smołwy koło Jeziorosów, por. także Sawaniewska-Mochowa 1990: 122. SMPP 508, 509 podaje z Wileńszczyzny *lišek* m. ‘liczba nieparzysta’, ‘nadmiar’.

Poza tym mamy poświadczenia z pogranicza wschodniego: spod Sejn znana jest formułka „parka czy *liška*?” ‘cetno czy lichu’ oraz *liška* ‘nawiązka, naddatek’ (Zdancewicz 1966: 109), podobnie spod Knyszyna *liška* ‘nieparzysta liczba’ i ‘nawiązka’, „dostał *zliško*” ‘dostał z nawiązką’, z brus. з лішкам lub z ros. с лишком (Rembiszewska 2007: 36, 161).

SW II 751, jako gwarowe, przytacza „cetno czy *liszka*”.

Również kolejny derywat od rdzenia *lich-* przymiotnik *liszny/liszni* ‘nadmierny, zbędny, zbyteczny’ może należy przypisać wpływowi języka białoruskiego (SW II 751, Hrabec 1949: 67–68, Sławski SE IV 293–294, Kurzowa 1993: 383–384), choć tu powstają pewne wątpliwości w związku z występującym w języku dolnołużyckim przymiotnikiem *lišny*: *lišné krotki* ‘zbyt krótki’ u Jakubicy (Muka I 838), wskazującym na szerszy zasięg tego wyrazu w Słowiańszczyźnie.

Przym. *liszny/liszni* ‘nadmierny, zbędny, zbyteczny’ występuje jednak głównie w językach wschodniosłowiańskich, por. strus. *лишьнии* ‘nadmierny’ od XIV w.

(Srezniewski II 36, SDRJ IV 418, SRJ XI–XVII), ros. *лишний* ‘nadmierny’, ‘zbędny, zbyteczny’ (Dal II 260, SSRLJ VI 301–302), brus. *лишний* m.in. ‘nadmierny’ od XVI w. (HSBM XVII 91–92), współcześnie *лиши* ‘nadmierny’, ‘zbędny zbyteczny’ (TSBM III 57) i w gwarach (SPZB III 665), ukr. *лишний*, *лишний* ‘nadmierny, zbędny, zbyteczny’ od XV w. (SUM XVI–XVII XVI 81), u Hrinčenki II 367 *лишний* ‘zbędny, niepotrzebny’, ale w słowniku współczesnego języka ukraińskiego brak tego wyrazu.

W języku polskim przym. *liszny/liszni* ‘zbędny, zbyteczny, niepotrzebny’ występuje dosyć często, jednak tylko na terenach północno-wschodnich i u pisarzy jakoś z nimi związanych. Przymiotnik ten poświadczony jest już z r. 1619 w Archiwum Radziwiłłowskim „Działek zelaznych skomorami dwadzieścia cztery, przy nich komor *lisznych* trzy” (kartoteka SXVII–XVIII).

Bogato reprezentowany jest on w polszczyźnie na Litwie. SGPK III 40 podaje jako zasłyszany na Litwie oraz z pism Chodźki i z Walickiego. Kurzowa 1993: 383–384 przytacza z Chodźki „Na co mi się ta praca *liszna* przyda” i z Walickiego „To już rzecz *lisznia*” i „Nie powiedziałem nic *lisznego*”, poza tym z Bielikowicza „gdzie co *lisznego* porozrzucano”, Konwickiego „Czy my naraziliśmy się *lisznym* słowem” (w jego *Senniku współczesnym* też „Co tu gadać *lisznie*”, por. też Kurzowa 2007: 427). Z Wileńszczyzny potwierdzają ten przymiotnik także Karłowicz 1984: 49 *liszni*, *liszny* ‘zbywający, nadliczbowy, zbyteczny, niepotrzebny, nadmierny’, Łętowski 1915: 113 „Rękawiczki... są oni mnie ze wszystkim *lisznie*”, Turska 1982: 80 *liszni*, *liszny*, powołując się na Walickiego, por. także Sawaniewska-Mochowa 1990: 122. Kurzowa l.c. stwierdza też, że przymiotnik ten w okresie międzywojennym był znany w potocznej polszczyźnie wileńskiej.

Poza tym SW II 751 notuje jako gwarowe *liszni*, *liszny*, *lišni* ‘zbyteczny, zbytni’, przywołując cytaty z Chodźki oraz jakoby z glos XV wieku pochodną *liszność* ‘zbytńia ilość’, której jednak w *Słowniku staropolskim* nie znajdujemy.

Znany jest również w gwarach polskich na Litwie. Zdaniukiewicz 1972: 166 podaje *liszni* ‘stanowiący resztę czegoś, zbędny’ z Łopatowszczyzny pod Turgielami, Rieger, Masojć, Rutkowska 2006: 252 zaś *liszny* ‘zbędny’ z Kalniszek (obszar jezioroski), Trykłaciszek (obszar ignalińsko-smołwieński) i Ażołajci (obszar kowieński). Odnotowano też *liszni* u przesiedleńców z Michaliszek nad Wilią (Basara 1972: 130).

Przymiotnik *liszny/liszni* w znaczeniu ‘zbędny, zbyteczny’ ma także dosyć liczne poświadczenia w gwarach polskich na pograniczu wschodnim. W kartotece SGP odnotowano w miejscowościach Degucie i Bilwinowo na Suwalszczyźnie *liszny* ‘zbędny, zbyteczny’, w Budach pod Bielskiem Podlaskim *lišńe*, w Bacikach Średnich pod Siemiatyczami *lišni*, *lišni* ‘zbywający’, np. *sçovaj ten lišni taleš*, ‘ktoś, kto pozostał bez pary’, w Turowie (na północ od Radzyna Podlaskiego) *lišni* ‘zbytni’, poza tym w Sokółce *liszni* ‘zbędny, niepotrzebny’ (Nowowiejski [1992] 2010: 245), pod Knyszynem *lišny* ‘zbyteczny’ (Rembiszevska 2007:

36–37, 161), a nawet bardziej na zachód w Jankach Młodych pod Ostrołęką *lišni* ‘zbyteczny’. Słownik podlaski RóżnSłow 274 w znaczeniu ‘zbędny’ ma ponadto *lišni* spod Suwałk (Bacewicz), *lišny* z pogranicza Suwalszczyzny i dawnych Prus Wschodnich (Ratasiewicz), *liszni* z Mazowsza nad Narwią (Dworakowski) i z powiatu bielskiego (Bańkowski), i znów bardziej na zachód *zlišni* ze wsi Białe pod Ciechanowcem (Nieniałowski). Kostecka-Sadowa 2008: 177 podaje z pogranicznych Mościsk (na Ukrainie) *lišni ras tegu nie chce robić*.

Przedstawiony materiał zdaje się wskazywać, że mamy tu raczej z wpływem języka białoruskiego.

Hrabec 1949: 67–68 uważa stpol. *liszyć się* ‘pozbyć się, odrzec się; pozostać’ również za pożyczkę z ukraińskiego (co potwierdzałoby występowanie tego czasownika w gwarach polskich na terenie Ukrainy, por. Kostecka-Sadowa 2008: 177), podobnie Bańkowski SE II 53 stwierdza, że pol. *liszyć* (kogo czegoś) ‘pozabawić’, (kogoś od czegoś) ‘odstręczyć’, *liszyć się* (czegoś) ‘pozbywać się unikać’ jest „grubym” rutenizmem. Za Sławskim SE IV 294–295 raczej należy uznać, że są to wyrazy rodzime, a może tylko *liszyć* w znaczeniu ‘zostawić’ można przypisać wpływowi języka ukraińskiego. Na razie nie potrafimy tu coś istotnego powiedzieć.

***Czapigi, czepigi* ‘uchwyt, rękojeść pługa’**

Zdania na temat możliwości pożyczki pol. *czapigi, czepigi* ‘uchwyt, rękojeść pługa’ są podzielone. Przypuszczenie o zapożyczeniu tego wyrazu z języka ukraińskiego wysunął Dziedzeliwski 1969: 140–141. Również w słowniku etymologicznym języka ukraińskiego stwierdzono, że *czepigi* ‘uchwyt, rękojeść pługa’ są nazwą właściwą językowi ukraińskiemu, natomiast „w rosyjskim i polskim może zostały przejęte z ukraińskiego” (ESUM VI 296). Zapewne w związku z tym w ESSJ tego hasła nie ma. Natomiast SP II 145–146 **čepiga, *čapiga* ‘uchwyt, rękojeść pługa’ jako derywat **čapiti, *čepiti* ‘łapać, chwytać’ o pierwotnym znaczeniu ‘to, co się chwyta, uchwyt’ uważa za regionalizm prasłowiański i ze względu na zasięg wyrazu polskiego w gwarach możliwość wpływu ukraińskiego odrzuca. By rozstrzygnąć sprawę ewentualnych zapożyczeń, należy się dokładnie przyjrzeć zasięgowi tego wyrazu na terenie słowiańskim.

W języku ukraińskim jest to wyraz dobrze znany: *čeniža* m.in. w tym znaczeniu notuje Hrinčenko IV 452 i SUM XI 294 (też zwrot „братися за *čenižu*” ‘brać się do roboty’). Jego znajomość w gwarach ukraińskich na bezpośrednim pograniczu z Polską pokazuje AUM II m. 307. Nazwa *če^un’izu, če^unuzu*, często obocznie z innymi nazwami, występuje tu poza samą północą niemal powszechnie na całym terenie, poza tym *če^un’izu* odnotowano w kilku punktach ukraińskich na terenie Polski: w Brzeźnie pod Chełmem (660), w Horyszowie nieco na wschód

od Zamościa (661 – tu forma *ce^{tl}nuzu*), w Cetuli, gmina Wiązownica (662), w Hłomczy, gmina Sanok (663), w Wierchomli, gmina Piwniczna-Zdrój (664), w Bartnem, gmina Sękowa (665), w Krempnej, pow. jasielski (666) i w Komańczy, pow. sanocki (667) oraz w punktach ukraińskich w północno-wschodniej Słowacji. Z dialektów łemkowskich Rieger 1995: 40 podaje *czepihy* z Uścia Gorlickiego i *czap^lihy* z wymienionej już Komańczy. Dalsze lokalizacje tej nazwy, także w innych postaciach fonetycznych, na terenie Ukrainy (m.in. na ukraińskim Zakarpaciu) przytacza Smułkowa 1968: 55 i ESUM l.c.

W języku rosyjskim wyraz ten, jak się zdaje, zwłaszcza jako ‘uchwyty, rękojeść pługa’, ma ograniczone występowanie. Dal IV 582 s.v. *чанать* ‘chwytać’ podaje formy *чанúга*, *ченúга*, *ченыга*, *чѣнуга* w znaczeniu ‘drewniana część pługa’. Również Vasmer ESRJ IV 316 notuje ros. *ченыга*, *ченúга* przede wszystkim w znaczeniu ‘drewniana część pługa’, a jako ‘uchwyty, rękojeść pługa’ przytacza z twórczości Michaiła Szołochowa. SSRLJ XVII 756 zaś wymienia regionalne *чаныгу* oraz *чанúгу* nie tylko z Michaiła Szołochowa i użyte w znaczeniu przenośnym *ченúгу*, a poza Dalem cytuje też słownik Uszakowa z r. 1940 z formami *чанúгу*, *чаныгу*, *ченúгу*, *ченыгу*. Słownik rosyjsko-polski ros. *чаныгу* tłumaczy przez polskie gwarowe *czepigi* (WSRP II 723).

Na Słowacji *čepihy* ‘rączki/nogi pługa’ występują głównie w dialektach wschodnich i północno-wschodnich, gdzie można byłoby zakładać wpływ ukraiński, ale mamy też poświadczenie z dialektu środkowosłowackiego, z miejscowości Heľpa koło Brezna (SSN I 246–247), co nie wyklucza zupełnie rodzimości tej nazwy w języku słowackim. Pelcowa 1985: 184 przytacza ponadto ze Słowacji wschodniej *čepihy* z pracy Podoláka. Podaje on tę nazwę ze wschodniej Słowacji (Zemplín), z gwar słowackich na terenie północno-wschodnich Węgier, a także ze środkowej Słowacji znad górnego Hronu (Podolák 1957: 324 i mapka nr 10).

W języku polskim *czapigi*, *czepigi* ‘uchwyty, rękojeść pługa’ mają dosyć bogate poświadczenia, znacznie bogatsze, niż to podawano w SP.

W kartotece SXVII–XVIII znajduje się *czepiga* ‘rączka pługa’ ze słownika Knapskiego: „Pługowe nogi, rosochy, *czépigá*” (notuje ją też Linde I 363). Poza tym w Inwentarzu dóbr po śmierci Józefa Bagniewskiego, spisany w 1759 roku w Waplewie koło Malborka, występują *czapiki*, umieszczone w dziale Sprzęty gospodarskie, tuż za pługiem: „*czapikow* znaroznikami cztery”. Oczywiście odnoszą się do pługa, ale nie wiadomo, czy chodzi tu o ‘rączki pługa’, czy o jakąś inną jego część. Wydająca ten tekst Kwirynd Handke 1996: 139, 207 również tego nie rozstrzyga, przytacza jedynie znaczenia podane przez Lindego i w SGPK. Ponadto w Inwentarzu dóbr biskupa chełmińskiego z roku 1614 znajduje się forma *czapiga* w trudnym do ustalenia znaczeniu: „Powinność gburiska: robią do Wielkiejnocy sprzężajem poczwórno, pługiem do orania albo do *czapigi* parą, do brony parę na wymiar” s. 152 oraz „Powinność ratajska: dzień w dzień do orania pługiem dwojgiem, póki może...pługi i *czapigi* sobie robią” s. 115, a także

czapigowanie: „Gdy do *czapigowania* parę jedną, druga do brony, albo jak każą, dwojgiem, prócz poniedziałku i soboty do ś. Małgorzaty” s. 145. Formy z Inwentarza biskupa chełmińskiego w ogóle są niejasne.

Poza tym w SSNO I 418 odnotowano nazwisko *Czepiga* (*Czepiga*, *Czepyga*) z roku 1455 w zapisce z diecezji krakowskiej. Uważa się je za nazwę odpaplatywną od **čepiga* ‘uchwyt, rękojeść pługa’ od **čapiti*, **čepiti* (SEMSNO I 43). Dziś nazwisko to najczęściej poświadczono jest w Mielcu (55x) i w pow. mieleckim w miejscowościach Zdzierzec (52x) i Dulcza Wielka (36x), poza tym w Warszawie (35x) i Krakowie (34x). (Nazwiska polskie).

Jako ‘uchwyt, rękojeść pługa’ podaje *czapiga* SWil I 191 i określa ją jako ‘ramię nad pługiem wychodzące, za które chodzący za pługiem się trzyma’. SW I 255, uznając ten wyraz za gwarowy, przytacza formy *capiga*, *cepiga*, *cepiha*, *czepiga*, *czepyhy* i formułuje znaczenia: 1. część pługa, na której się osadza lemiesz; część sochy a. pługa do podnoszenia płużycy, 2. rzemyk do przywiązania bijaka do cepowiska. To pierwsze znaczenie chyba nie jest dokładne. *Czepigi* ‘rączki pługa’ odnotowuje jeszcze SJPD I 1123 z utworu Wojciecha Żukrowskiego *Dni kłęski*.

Nazwa ta ma też szeroki zasięg w gwarach polskich. Już SGPK I 278–279 kilkakrotnie notuje *czepiga*, *cepiga*, *czapiga*, *capiga* m.in. jako ‘uchwyt, rękojeść pługa’, głównie z terenów południowej Polski oraz z Lubelszczyzny. Szczegółowo dokumentuje ją MAGP I m. 16, s. 52–56 (forma *czapigi* występuje tu na prawie całym terytorium, *czepigi* zaś jedynie w wąskim pasie przygranicznym), a także Dejna (AtlKiel IV 476, 1975: 195, 200) i AGM IV m. 153, s. 36–41. Najpowszechniej notowany jest ten wyraz w znaczeniu ‘drewniany lub metalowy uchwyt u pługa’, ale poza tym też jako ‘dawny pług drewniany, socha’, ‘nóż pługa’, ‘część radła, która wchodzi w ziemię’, ‘uchwyt u tacek’, ‘połączenie bijaka i dzierzaka’, ‘nóż zepsuty lub tępy’ (SGP V 73–75).

Kurzowa 1985: 59, 306 uważa, że dotarła ona z pożyczek ruskich najdalej, bo aż pod Krosno, Dębicę, Dąbrowę, Pińczów, Kielce, Radom, Kazimierz nad Wisłą i Lubartów. Rzeczywiście ma ona bardzo szeroki zasięg. Występuje głównie w Małopolsce wschodniej i północnej oraz na południowym Mazowszu, ale sięga też dosyć daleko na zachód: w Świętokrzyskiem aż na zachód od Kielc, na Mazowszu po Rawę Mazowiecką i Sochaczew, a nawet do Wielkopolski (Grzybki pod Turkiem). Ten szeroki zasięg wyrazu *czapigi*, *czepigi* ‘dwa pręty, służące oraczowi do kierowania pługiem’ potwierdza też Pelcowa 1985 m. 11 (na s. 86). Szczegółowe informacje o zasięgach form *czapigi* i *czepigi* na Lubelszczyźnie podaje na osobnych mapach: Pelcowa 1985 m. 11A (s. 87) i 2001 m. 110 (na s. 216). Notuje je ona nieco dalej na północ niż MAGP, a formę *czepigi* poza pasem pogranicznym podaje też z Toczysk pod Łukowem² i z Worgul koło Białej

² Dawniej występujące w ziemi łukowskiej *czepigi* (konkurujące z *rączkami*) obecnie nie są znane (Sierociuk (red.) 2019: 42).

Podlaskiej, a w pobliżu Tomaszowa rejestruje, wywołane etymologią ludową, sporadyczne formacje *rozczapigi* i *raczapigi*.

Poza tym *czepigi* ‘rączki pługa’ zapisano w polskich południowych dialektach kresowych i u polskich przesiedleńców z Ukrainy. W publikacji o słownictwie gwarowym przesiedleńców z Ukrainy materiał dotyczący tego desygnatu podano pod oddzielnymi numerami: 120 ‘nogi, dwa pręty przymocowane do grządzieli do kierowania pługiem’ i 121 ‘rączki pługa’. Większość materiału zanotowano pod numerem 120, dodatkowe informacje spod numeru 121 (Tarnopol 2007, Lwów 2015).

Czechosz-Felczyk 2004 podaje z Podola jako ‘rączki pługa’: z Oleszkowiec *czapigi* (s. 47) i z Hreczan *czepihy* (s. 286), Paryl 2004: 32 ze wsi Tuligłowy koło Komarna *czepigi* (*čepīgi*, *čypīgi*).

U przesiedleńców spod Tarnopola zapisano: z Hanaczowa *čepyxy*, z Kozłowa *čepīgi*, z Firlejowa *čepīgi* (i *čepyxy*), z Krowinki *čepeje*, *čepexy*, z Boryczówki *čepyxy*, z Sorocka *čepyxy*, z Borek Wielkich *čepiži*, *čypīgi* i tylko pod numerem 121 z Kaczanówki *čepīgi* (Tarnopol 2007: 51) oraz spod Lwowa: z Wołostkowa *čepiži*, ze wsi Białe *čepīgi*, z Różanki *čapīgi*, *capīgi*, z Tuligłów *čepīgi*, z Ilnika *čapīgi*, z Siemianówki *čapīga*, *čapīgi*, z Wołczuch *čepiži* i z Kołtowa *čepīgi* (Lwów 2015: 40).

Przedstawione materiały wydają się świadczyć, że mamy tu raczej dawny regionalizm rosyjsko-ukraińsko-słowacko-polski, a nie pożyczkę z języka ukraińskiego. Oczywiście formy polskie z *h* zostały przejęte z ukraińskiego, a formy z *χ* polegają na polonizacji obcego językowi polskiemu *h*. Zasięg tej nazwy w gwarach słowackich też nie przemawia jednoznacznie za pożyczką z ukraińskiego. O rodzimości wyrazu w języku rosyjskim, przy nieznajomości materiału gwarowego, trudno na razie coś bliższego powiedzieć.

***Had* ‘zwierzę budzące obrzydzenie’, *hydzić się* ‘brzydzić się’, ‘gardzić czymś’, ‘lekceważyć coś’ i wyrazy współrdzenne**

Had ‘zwierzę budzące obrzydzenie’, ‘wąż’, ‘zmija’ i wyzwisko oraz bardzo liczne wyrazy pochodne ze względu na występujące tu *h* uważa się za pożyczki białoruskie i/lub ukraińskie. Pojawiają się one w dialektach pogranicza wschodniego, w polskich dialektach kresowych, a niektóre poświadczono są także w polszczyźnie pisanej.

Formę *had* jako pogardliwe określenie Tatarów SPXVI VII 163–164 (por. też Linde II 12) przytacza z *Gniazda cnoty* Paprockiego: „Często ten *had* w Podolskich krainach rad gości”. Na to poświadczenie powołuje się też SW I 790.

SGPK II 40 podaje *had* obocznie z *gad* z Władysława Syrokomli: „Pan podłowczy był *gad* ciężki dla ludu”. Forma ta ma dosyć liczne poświadczenia z polskiego pogranicza wschodniego. Z języka Polaków nadbużańskich podawał ją

Kuraszkiewicz 1931: 311. Zdancewicz 1966: 72 przytacza *had* spod Sejn jako wyzwisko na złego człowieka lub bydłę. Czyżewski 1968a: 92 ma *had* ‘gad’ z miejscowości Zahajki na zachód od Włodawy, a SGP VIII 54–56 ponadto z Wierzchjedliny pod Sokółką, z Dobrzyniewa Dużego pod Białymstokiem, z Bacików Średnich koło Siemiatycz, z Lubelszczyzny wschodniej, m.in. spod Biłgoraja (*hat* ‘człowiek bogaty, a przy tym egoista’ Mazur II (1978): 152). Jako wyzwiska użył wyrazu *had* Edward Redliński w *Konopielce* (s. 6, 8, 83). Pod Knyszynem *hat* ‘gad’, ‘obrzydliwy człowiek’ odnotował Kudzinowski (Rembiszewska 2007: 22, 26, 33), ale później w znaczeniu ‘człowiek podły, fałszywy, nikczemny’ formy *hat* używało tu już tylko pokolenie najstarsze, średnie zaś *gat* i *hat*, a najmłodsze tylko *gat* (Rembiszewska 2006: 135, 139). Słownik podlaski ponadto notuje *had* z powiatu bielskiego (Bańkowski), z Tykocina (Gloger) oraz z Supraśla „a to *had*, nie człowiek” (Załęski, por. RóżnSłow 76). Forma *had* pojawia się też w polskich dialektach kresowych: SMPP 341 podaje z miejscowości Bujwidze na Wileńszczyźnie *γat* pšeklenty (o człowieku), Cechosz-Felczyk 2004: 43 zanotowała *had* obok *gad* ‘zły niegodziwy człowiek’ z Oleszkowiec na Podolu, a Lewaszkiewicz *had* ‘gad’ z języka przesiedleńców spod Nowogródka (2017: 404).

Forma *had* ‘gad’, ‘wąż’ poza tym występuje na Śląsku Cieszyńskim oraz pod Raciborzem i Głubczycami (Zaręba AJS III 498, 499, w MAGP VIII 370, s. 71–73: *jedovity hat* w Jakubowicach pod Głubczycami), gdzie stanowi pożyczkę z języka czeskiego, a poza tym w dialektach polskich na terenie Słowacji (SGP l.c.), gdzie z kolei mamy pożyczkę słowacką (por. Zaręba 1968: 132).

Natomiast postać *gad* ‘wąż’ i ‘zmija’ ze względu na zasięg w gwarach polskich (SGP l.c.), jak i na nawiązania w innych językach słowiańskich (SP VII 19–20, ESSJ VI 81–82), jest w języku polskim niewątpliwie rodzima.

Derywat **gadina* ‘wszelkie stworzenie budzące wstręt’, ‘wąż’, ‘zmija’ w postaci z *h*, stanowiącej niewątpliwą pożyczkę ruską, pojawia się w *Historii Aleksandra Wielkiego* z 1510 roku w tłumaczeniu Leonarda z Bończy „A nath tho yeszcze dlya wyelkoszczy *hadyn*” (SPXVI VII 171–172; w tym utworze formy z *h* oraz inne rutenizmy występują często, por. Siatkowski BFJP I, 1965, 48–49). Poza tym formę z obcym *h* w gwarach polskich na pograniczu wschodnim zanotowano sporadycznie: *hadzina* w Dobrzyniewie Dużym pod Białymstokiem (MAGP IX 440, s. 116) oraz *hażina* ‘gadzina jako wyzwisko’ w miejscowościach Żuków i Zahajki pod Włodawą (Czyżewski 1986a: 92), *hadyna* ‘zmija’ w Wyhalewie koło Parczewa (Pelcowa SGL III, 2015, s. 139), *hadina* ‘gadzina, też o człowieku’ w Mościskach tuż za granicą polską koło Przemyśla (Kostecka-Sadowa 2008: 161) oraz na Bratsławszczyźnie *hażina* obok *gażina* (Smułkowa 2009: 40–41), a ponadto *hadzina* z języka ludności polskiej na Białorusi wschodniej (SMPP 304), u przesiedleńców spod Nowogródka *hadzina* obok *gadzina* ‘zmija, gad’ (Lewaszkiewicz 2017: 402, 404). Formę *hadyna*, jako pożyczkę ukraińską, wymienia też Minikowska 1980: 7, ale jej nie lokalizuje. Wyraz *hadzina*, jako element stylizacji na gwarę północnopodlaską, występuje w *Konopielce* E. Redlińskiego (s. 9, 32).

Przedstawiona pożyczka ma bezpośrednie wzory w języku białoruskim i ukraińskim, por. brus. *zádžina* 1. ‘źmija’ i 2. ‘podły, nikczemny człowiek’ (TSBM II 9, SPZB I 401), a w gwarach *zádžina* i *zádžyna* (LAB I 340, s. 134–135) oraz ukr. *zádžyna* 1. ‘gad, źmija’ i 2. ‘podły, nikczemny człowiek’ (SUM XVI–XVII, t. VI 180, SUM II 10).

W Wielkopolsce notowano formę *hadyna* w znaczeniu ‘lichy koń, szkapa’, ale jest to zapewne homonim utworzony przez adideację do zawołania na konie *het, heta* (SW II 3 i tu zakłada wpływ ukraiński).

Natomiast postać *gadżina* ze spółgłoską *g* w nagłosie należy uznać za prasłowiańską, mimo że nie jest ogólnopolska. Nieznana lub nieużywana jest w zachodniej Wielkopolsce, w części Pomorza, na Warmii i Mazurach, poza tym w znaczeniu ‘źmija’ występuje tylko na pograniczu z Ukrainą i w dawnych punktach wschodnich (MAGP IX 440, s. 118, SGP VIII 70–73). W związku z tak ograniczonym zasięgiem wyrazu *gadżina*, w znaczeniu ‘źmija’ i jego odnoszeniem do człowieka w gwarach Polski, Sawaniewska-Mochowa 1990: 156, 205, 210; 2002: 159–160 oraz Kostecka-Sadowa 2015: 76–77 przypisują ją oddziaływaniu na polszczyznę języków i dialektów wschodniosłowiańskich, ewentualnie podtrzymywaniu tego leksemu pod wpływem ruskim. Zgromadzona przez obie autorki bogata dokumentacja synchroniczna z Litwy, ze ścisłego pogranicza polskiego i z polskich dialektów kresowych, wydaje się to potwierdzać, jednakże na tle ogólnosłowiańskim raczej należy tu przyjąć dawną wspólnotę terytorialną. Zakłada się, że z pierwotnego znaczenia ‘coś wstrętnego, obrzydliwego’ w sposób naturalny rozwinęły się w językach słowiańskich niezależnie znaczenia ‘wąż, zwykle jadowity’, ‘źmija’ i zbiorowe ‘gady, płazy, myszy, robactwo, pasożyty’ oraz przenośnie ‘wstrętny, podły, nikczemny człowiek’ (SP VII 16–17, ESSJ VI 78–79, Sławski SE I 248–249, Boryś SE 153), w języku polskim też ‘drób, ptactwo domowe’ (Nitsch 1948: 125–128). Bańkowski SE 400 uważa, że odniesienia do człowieka są w języku polskim rutenizmem.

Liczne poświadczenia w polskich gwarach pogranicznych mają zazwyczaj pejoratywnie nacechowane formacje *hadiuga*, *hadiuha*, *hadiuk*, *hadiuka*, *hadziuka* oznaczające ‘źmiję’ oraz są używane jako przezwisko ‘człowieka złego, złośliwego, nieokrzesanego’. Już Lehr-Splawiński 1914: 49 podawał z południowej polszczyzny kresowej *hadiuha*, *hadiuka* ‘gadżina’, także pogardliwe przezwisko, Kuraszkiewicz 1931: 311 z języka Polaków nadbużańskich *haduka* jako przezwisko ‘nieokrzesany chłop’, ‘Poleszuk’, a SGPK II 155 jako przezwisko chłopca *hadiuka* ze słownika prowincjonalizmów podolskich Aleksandra Kremera i *hadiuga* ‘ts.’ ze słownika spod Drohobycza Piotra Parylaka. MAGP VIII 370, s. 72 na mapie ‘źmii’ pożyczki te ma tylko od przesiedleńców z terenu Ukrainy: *haduga* ze Starej Huty pod Buczaczem, *hadiuka* z Majdańskiej Huty pod Zdołbunowem i *haduka* z Rzewuszek pod Kowlem. Z gwary polskiej wsi Duliby pod Buczaczem Hrabec 1955: 33, 60 zanotował *haduga*, a Kurzowa 1985: 165 z polszczyzny lwowskiej *hadiuga* i *hadiuka* w znaczeniu ‘gad’ i ‘złośliwiec’, m.in.

od nauczycielki w Żółtańcach pod Lwowem „To taki *hadiuga*, do studni nie dopuści”. Węgorowska 2004: 432 przytacza *hadiuga* ‘gad’, ‘człowiek złośliwy’ od przesiedleńców z Kresów Północno-Wschodnich.

W SGP IX 504–505 znajdujemy ponadto: *hadiuk* ‘zły człowiek’ „ten wstrętny *hadiuk* ciągiem mi doskwiera” z Bacików Średnich pod Siemiatyczami, *hadiuga* ‘żmija’ i przezwisko chłopa pańszczyźnianego od przesiedleńców spod Tarnopola i Lwowa, *hadiuka* ‘żmija’, ‘przezwisko chłopa pańszczyźnianego’ od przesiedleńców z Ukrainy, często z miejscowości już wspomnianych, *hadiuka* ‘żmija’ z Polesia (por. Werenicz 1990: 94), poza tym *hadiuga* ‘człowiek zły, godzien pogardy’ w Supraślu (Załęski, por. RóżnSłow 76). SW II 3, oprócz uważanych za gwarowe form *hadiuka*, *hadiuga* 1. ‘gadźina’, 2. pogardliwie ‘chłop’, ‘cham’, ‘włościanin’, podaje też formę przymiotnikową *hadiuczy*, przywołując Tomasza T. Jeża.

Przedstawione wyżej formacje mają bezpośrednie wzory w języku białoruskim i ukraińskim. W białoruskim języku literackim występuje *гадзіока* w obu znaczeniach: 1. żmija i 2. pejor. ‘zły, wyrządzający komu szkodę człowiek’, a w gwarach *гадзіока*, a także *гадзіога*, *гадзіока*, *гадзіо́к* i *гадзіо́чуй* (SPZB I 402), a ich zasięgi w gwarach pokazuje mapa gwarowa (LAB I 340, s. 134–135). Wszystkie występują też w sąsiedztwie gwar polskich. Podobnie na Ukrainie w języku literackim jest *гадіо́ка* 1. ‘żmija’, 2. ‘zły, podstępny człowiek’, a w gwarach też *гадіо́га*, *гадіо́к* (Hrinčenko I 264, ESUM I 449), w miejskiej odmianie ukraińszczyzny we Lwowie, gdzie również język polski był w koegzystencji: *гадіо́ра* 1. ‘żmija’, 2. ‘człowiek złośliwy’ (Leksykon 2015: 188).

Jeszcze kilka dalszych wyrazów wiążących się z rdzeniem *gad-* pod wpływem białoruskim i/lub ukraińskim pojawia się w języku polskim w postaci z *h-*.

Hadzić ‘obrzydzać’ i *hadzić się* ‘brzydzić się’ są pożyczkami brus. *гадзііць*, *гадзііцца* ‘ts.’ (por. SW II 3, Kurzowa 1993: 359, Nowowiejski [2000] 2010: 280). Walicki 1886: 89–90 pisze, że słowo *hadzić* na Litwie powszechnie się używa w znaczeniu ‘obrzydzać komu co’, podaje też *hadzić się* w znaczeniu ‘brzydzić się czymś’: „Widok ten tak go *hadził*, że nie jadł obiadu”, „Nie jadam ostryg, bo *się* nimi *hadzę*”. Informację tę przytacza SGPK II 156 oraz SW II 3. Z polszczyzny wileńskiej przytacza go też Łętowski 1915: 65, Karłowicz 1984: 42 w swoim Podręczniku (*hadzić się* ‘brzydzić się’) oraz Turska 1982: 75–76 (*hażić* (*się*) ‘brzydzić (się)’ z brus. *гадзііцца*, z polszczyzny kowieńskiej, również ze wskazaniem na źródło białoruskie (Sawaniewska-Mochowa 2002: 141). Poza tym wyraz ten znany jest szeroko w gwarach polskich na Wileńszczyźnie: Zdaniukiewicz 1972: 359 notuje *hadzić się* ‘brzydzić się’ z Łopatowszczyzny koło Turgiel nad granicą białoruską, a Rieger, Masojć, Rutkowska 2006: 200 z okolicy Landwarowa i Świętnik koło Wilna, w Widugirach oraz w Imbrodach koło Jeziorosów. Poza tym *hadzić się* ‘brzydzić się’ odnotowano w gwarach polskich na Braślawszczyźnie (Rieger 2014: 111), Kudzinowski podaje z Knyszyna (Rembieszewska 2007: 33, 148), a SGP IX 509 ponadto z Bud koło Bielska Podlaskiego i spod Lwowa. Pożyczka ta utrzymuje się też w języku przesiedleńców z Wileń-

szczyzny *hadzić się* ‘brzydzić się’ (Basara 1972: 133) oraz spod Nowogródka *hadzić, zhadzić* ‘brzydzić, obrzydzić’, *hadzić się* ‘brzydzić się’ (Lewaszkiewicz 2017: 402, 452).

Sporadycznie pojawia się *hadź* ‘człowiek podły, nikczemny, budzący wstręt’. SW II 3 przytacza z twórczości Włodzimierza Zagórskiego „Pan Cyrano przez miesiąc wzbronił grać tej *hadzi*”, a Kostecka-Sadowa 2008: 161 z Mościsk „jakaś *yaż* to ukradła”. Jest to pożyczka ukr. *zadъ* ‘hołota’ od dial. *zaddя* ‘źli, podli ludzie’ (SUM II 12).

Dosyć bogate poświadczenie w gwarach polskich, a także w polszczyźnie pisanej, ma przymiotnik *hadki* ‘obrzydliwy, odrażający, budzący wstręt’ i wyrazy pochodne. Obfity materiał zgromadziły tu Sawaniewska-Mochowa 1990: 44 i Kurzowa 1993: 359, por. też Nowowiejski [2000] 2010: 278, 280.

Formy *hadki* ‘obrzydliwy, odrażający, budzący wstręt’ i *hadko* ‘nieprzyjemnie’, ‘brzydko’ częste są w polszczyźnie wileńskiej (SGPK II 155: też *hadliwy* ‘brzydzący się’, ‘skłonny do wstrętu’, Walicki 1886: 90, Łętowski 1915: 63, Karłowicz 1984: 42, Bielikowicz 1975: 44, Turska 1982: 79: też *hadliwy* ‘brzydzący się’) oraz na Kowieńszczyźnie (Karaś 2013: 36), a także u Michała Dudzińskiego (XVIII w., por. Linde II 164), u Henryka Sienkiewicza w wypowiedzi Podbiپیęty w *Ogniem i mieczem* „słuchać *hadko*”, a nawet w powieściach powojennych (Konwicki, Kunczewiczowa, Wańkiewicz *hadkość* ‘paskudztwo, obrzydliwość’, por. Kurzowa 2007: 425–426, 435, 461, 493–494). SWil I 389 *hadki* ‘brzydki, obrzydliwy’ i przysł. *hadko* uznaje za prowincjonalny i gminny, a SW II 3 za gwarowy, przytaczając przykłady z Walickiego i Sienkiewicza.

Również częste są one w gwarach polskich, zwłaszcza na Wileńszczyźnie: Zdaniukiewicz 1972: 151: podaje *hadki* ‘odrażający, wstrętny, brzydki’ i przysłówki *hadko* oraz *hadaść, hadość* ‘rzecz odrażająca, brzydka’ z Łopatowszczyzny koło Turgiel nad granicą białoruską, Rieger, Masojć, Rutkowska 2006: 200 *hadki* ‘brzydki, obrzydliwy, wstrętny’ i *hadko* ‘brudno, obrzydliwie, wstrętnie’ spod Wilna z Landwarowa, Mejszagoły i Świętnik oraz *hadliwy* ‘wybredny w jedzeniu’ z lokalizacją we Świętnikach i Widugirach, też na Kowieńszczyźnie (SMPP 342), poza tym na Brasławszczyźnie *hadki* ‘odrażający, wstrętny’, *hadko* ‘wstrętnie, brzydki’ (Rieger 2014: 111), na Podlasiu pod Knyszynem w starszym pokoleniu *hatki* ‘obrzydliwy’, *hatkość* i *hadota* ‘obrzydliwość’, ale w średnim nieco polonizując fonetycznie *χatki* (Rembiszevska 2006: 137, 193, 2007: 20, 33, 148). *Hadki* ‘odrażający, wstrętny’ i *hadko* ‘odrażająco, wstrętnie’ znane jest też z języka przesiedleńców spod Nowogródka (Lewaszkiewicz 2017 404). Form *hadki* ‘obrzydliwy, wstrętny’ i *hadko* ‘obrzydliwie’ użył Redliński w *Konopielce* (s. 36, 62, 80).

Mamy tu do czynienia z pożyczką brus. *zádki* 1. ‘bardzo nieprzyjemny’, 2. ‘ohydny, podły’, *zádka* ‘nieprzyjemnie’, ‘brzydki’, *zadliwy* ‘obrzydliwy’ (TSBM II 11). W słownikach ukraińskich tych formacji nie ma.

Pożyczkami wschodniosłowiańskimi są również wyrazy od wariantywnej do omawianego rdzenia **gad-* postaci **gyd-*, np. *hydzić* ‘zniesławiać, potępiać, poniżać, ‘obrzydzać coś komu’, ‘czynić wstrętnym’, ‘zniechęcać’ i pochodne.

Sam rdzeń jest rodzimy, jak świadczą staropolskie i dialektalne postaci z *g*, np. stp. *gid* ‘brzydota, ohyda’ lub ‘człowiek obrzydliwy, budzący wstręt’ u Parkosza (SSStp II 413), *ofiary gidne* ‘brudne’ u Leopoldy (Exod. XXX 9), dial. *gid* ‘o kimś lub o czymś wzbudzającym obrzydzenie, wstręt albo niechęć’ i pochodne (SGP VIII 328–329), *gizdawy* ‘budzący obrzydzenie albo niechęć’ itp. Natomiast postaci z *h* są w języku polskim niewątpliwie wynikiem wpływu obcego, czeskiego (Malinowski 1887: 83, Berneker SEW 374, Łoś GP II 197, Taszycki 1927: 59, Lehr-Spławiński 1947: 118, 1951: 272) lub ukraińskiego (Hrabec 1949: 23–24, 139, Sławski SE I 442), por. Siatkowski BFJP I (1965): 73, 142–146 oraz Kurzowa 1963: 140, Sawaniewska-Mochowa 1990: 44.

Wcześniejsze zapisy pojawiają się pod wpływem czeskim, jak np. *hydanie* ‘obmawianie, obmowa, oszczerstwo’ w *Modlitwach Wacława* z XV wieku (SSStp II 547), *ohyzny/ohysny* ‘budzący wstręt, odrazę moralną’ w *Księgach, które zowią język* z 1442 roku Erazma z Rotterdamu i *ohyzda* ‘lekceważenie, pośmiewisko’, ‘niechęć, odraza’ często u Górnickiego (SPXVI XXI 123), a późniejsze formy z *h*, mające zawsze przyrostek *-d-*, należy przypisać wpływowi języka ukraińskiego. W drugiej połowie XVI wieku stają się one powszechne, występują m.in. w utworach Grzegorza Pawła z Brzezin, Mikołaja Reja, Jana Kochanowskiego, Marcina Krowickiego, Piotra Skargi, Szymona Budnego, Jakuba Wujka i wielu innych, por. np. *hydzić* ‘zniesławiać, potępiać, poniżać’, *hydzić się* ‘brzydzić się’, ‘gardzić czymś’, ‘lekceważyć coś’, *ohyda* ‘niechęć, odraza’, ‘wzbudzanie odrazy do czegoś’, ‘ktoś lub coś budzące odrazę’, *ohydny* ‘szpetny, obrzydliwy pod względem fizycznym lub moralnym’, *ohydzac* ‘wzbudzać niechęć, odrazę, pogardę’, *ohydzic* ‘wzbudzić niechęć, odrazę, pogardę’, *ohydzic się* ‘wzbudzić do siebie niechęć’, ‘poczuć do kogoś niechęć’ itp. (SPXVI t. VIII 378–379, t. XXI 120–123). Szczególnie częste są one u Reja (por. Hrabec 1949: 23–24, 46, 79).

Formy te pojawiają się i później. Postaci czasownikowej *hydzić się* ‘brzydzić się’ używali filomaci (Kurzowa 1963: 140, Nowowiejski [2000] 2010: 281). SWil I 411 notuje *hydliwy*, *hydny* ‘obrzydliwy, ohydny’, a SW II 68, uznając za gwarowe, przytacza *hydastwo* ‘brzydactwo, coś brzydkiego’, *hydki* ‘ohydny’ z *Chaty za wsią* Józefa I. Kraszewskiego „Marysia tobie do smaku, a i ty jej nie *hydki*”, *hydliwy* ‘ohydny, brzydki’ z cytatem z Hugona Kołłątaja „Nie chcę tu wyłuszczać *hydliwych* skutków tego postępowania”, *hydny* ‘ohydny, brzydki’ z cytatem z Zygmunta Krasieńskiego „Sprośnościami *hydnej* dumy pomieślał rozumy” oraz *hydoty* ‘brzydota’.

SJPD III 138 *hydzić* ‘zohydzac, obrzydzac, czynić wstrętnym’, *hydzić się* ‘brzydzić się, wzdragać’ traktuje jako dawne, przytaczając przykłady ich użycia z Aleksandra Fredry, Stanisława Staszica i Adolfa Dygasińskiego, podobnie określa jako dawne *ohydzac*, *ohydzic* ‘zohydzac, obrzydzac’, ‘okrywać hańbą, hanbić’, *ohydzic*

się ‘okrywać się hańbą’. Utrzymały się natomiast w języku polskim *ohyda* ‘to, co jest ohydne, wstrętne’ i jako przest. ‘hańba, wstyd’, ‘wstręt, obrzydzenie, odraza’, *ohydny* ‘obrzydliwy, odrażający’ i dawne ‘przynoszący hańbę’ (SJPD V 892–893) oraz *zohydzać, zohydzić* ‘czynić ohydny’, ‘obrzydzać’, *zohydzać się, zohydzić się* ‘stawać się ohydny, wstrętny’ (SJPD X 1259).

Postaci z *h* w formach z przyrostkiem *-d-* ustalają się pod wpływem ruskim. Wskazuje na to też fakt, że należące tu wyrazy w SGP pochodzą ze wschodu Polski oraz z Kresów. SGPK ma *hydki* ‘brzydki’ z Podola oraz jako ‘brzydzący się’, ‘obrzydliwy’ z Drohiczyna, *hydny* ‘brzydki’ z Werbkowic pod Hrubieszowem (Łopaciński 1899: 748) oraz w znaczeniu ‘brzydzący się, obrzydliwy’ z Drohiczyna, *hydzić się* ‘brzydzić się’ z Drohiczyna, *hydastwo* ‘coś obrzydliwego, paskudztwo’ z Józnowa w pow. lubelskim i z Podola (Łopaciński 1899: 748) oraz *ohydę* ‘coś wielkiego’, ‘dużo’ z Podhala.

Potwierdzają to nowsze materiały w SGP X 159, a pojawiają się ponadto dalsze przykłady: *hydki* ‘budzący obrzydzenie, wstręt’ i *hydko* ‘przykro, nieprzyjemnie’ spod Włodawy (w Sławatyczach i Wisznicach), spod Siemiatycz i Białej Podlaskiej (w Łomazach) oraz z terenu Ukrainy spod Lwowa, *hydny* ‘budzący obrzydzenie’ z okolic Krasnegostawu i Siemiatycz, *hydzić się* spod Siemiatycz, *hydastwo* ‘ktoś lub coś budzącego obrzydzenie’ spod Lwowa, *hydztwo, hystwo* ‘ktoś lub coś budzące obrzydzenie’ spod Krasnegostawu, Chelma i Hrubieszowa, a w kartotece SGP z zachowaniem obcego *h* ponadto *ohyda* ‘coś wstrętnego’ z Huszczy pod Białą Podlaską, *uoxyda* w miejscowości Przędzel koło Niska na Podkarpaciu, *uoxyda* ‘nieporządek w gospodarstwie’ w Domaniewku koło Łęczycy (Szymczak SGD 716), *oijda* ‘ohyda’, *oijzać (še)*, *oijzić* ‘ohydzić’ z Janek Młodych pod Ostrołęką, *ohydny/uoxydny* ‘wstrętny, odrażający’ z Huszczy, ze wsi Przędzel koło Niska, Przedmość koło Wielunia i Jacnia koło Zamościa oraz *ohydztwo* ‘coś obrzydliwego, paskudztwo’ z Wiszniowa pod Hrubieszowem.

Mamy tu głównie do czynienia z pożyczkami ukraińskimi, por. w SUM XVI–XVII t. VI 282 *zudumu* ‘гидити, паплюжити, плямувати’ z przełomu XVI i XVII wieku, u Hrinčenki I 282 *zudumu* ‘obrzydzać’, *zudkuū* ‘odrażający, wstrętny’, *zudko* ‘odrażająco, wstrętnie’ i współcześnie *zud* ‘brud’, ‘zły, podły człowiek’, *zudumu* ‘wypróżniać się’, ‘brudzić, paskudzić’, *zudkuū* ‘brzydki, wstrętny, obrzydliwy’, ‘podły’, *zudko* ‘brzydko, wstrętnie, obrzydliwie’, *zudnuū* ‘obrzydliwy, wstrętny’, *zudoma* ‘brzydota’ itp. W języku białoruskim podobne formacje są rzadkie i regionalne, por. *gidziūca, gidimice* ‘brzydzić się’, *gidliūby* ‘brzydki, obrzydliwy, wstrętny’ (TSBM II 49, SPZB I 443), *gidki* ‘brzydki, wstrętny, obrzydliwy’, *gidoma* ‘brzydota’ (TSBM II 49).

W przedstawionym materiale mamy dwa typy wpływu obcego: fonetyczny, kiedy pod wpływem języka białoruskiego i ukraińskiego wyrazy rodzime ze spółgłoską *g* przybierają postać z obcym *h* oraz leksykalny, kiedy z języka białoruskiego i/lub ukraińskiego przejmowane są wyrazy współrządzące, niemające w języku polskim ekwiwalentów rodzimych ze spółgłoską *g*.

***Kosiec* ‘kosiarz’, *żeniec* ‘żeńca’, *żnieja* ‘żniwiarka’, *siewiec* ‘siewca’**

Elżbieta Smułkowa [1984] 2002: 291–292 stwierdza, że na podstawie zasięgów w gwarach nazwy wykonawców czynności *kosiec*, *siewiec*, *żeniec* można by „w gwarach polskich Podlasia rozpatrywać jako archaizmy peryferyczne, zwłaszcza na tle ogólnopolskich formacji typu *jeździec*, *krawiec*, *kupiec*, *goniec*, *strzelec*, *wędrowiec* (Grzegorzcykowa, Puzynina, 1979: 64–65). Zapisy *siewiec*, *kosiec*, *żeniec* na terenie Białostocczyzny wschodniej trzeba jednak traktować jako bezpośrednią fonetyczną transpozycję odpowiednich formacji białoruskich”. Wpływ białoruski za Smułkową przyjmują też Kowalska 2001: 380 i Kostecka-Sadowa 2015: 145–146, 157–160.

Warto się zastanowić nad słusznością tego twierdzenia w świetle dokładniejszych danych o zasięgu tych wyrazów w językach i dialektach słowiańskich oraz ich historii, które zresztą w poszczególnych wyrazach wyglądają bardzo różnie.

Słowiańskie gwarowe nazwy ‘kosiarza’ zostały przedstawione w OLA IV (2012) m. 70.

Najczęstsze dawne derywaty **kosьcb* (derywowany od **kositi*) oraz **kosarb* (z polskim wariantem **kosb=arb*) od **kosa* dzielą obszar dialektów słowiańskich w sposób szczególny, przecinając się częściowo na krzyż.

Nazwa **kosьcb* została zanotowana w OLA na terenie Słowenii, Chorwacji, Bośni i Hercegowiny, jako odosobniona w zachodniej Serbii, w punktach słowiańskich na terenie wschodniej Austrii oraz na zachodzie i północy Węgier, w zachodniej i środkowej Słowacji (w materiałach spoza OLA też, choć rzadko, w Słowacji wschodniej, por. ASJ III 31, m. 1, SSN I 834) oraz w kilku punktach na Ukrainie Zakarpackiej – z Zakarpacia oraz z dialektów bojkowskich nazwę tę potwierdza AGB IV 19–20, m. 207 i Onyszkiewicz (ESSJ XI 181). Spod Lubowli na Spiszu ASJ III 31, m. 1 podaje z dialektu ukraińskiego formację *kysca* – **kosьca*, a dalej, bez nawiązania terytorialnego do wyżej wyznaczonego areału, na Białorusi i w Rosji poza samym południem. Na Ukrainie poza Zakarpaciem zapisano w OLA *ko^ls^lec* tylko raz na pograniczu z Białorusią we wsi Drozdyn (Дроздинь). W OKDA V (1997) m. 21 **kosьcb* notowano też na Słowacji, na Morawach i na polskim Podkarpaciu. Zasięg wyrazu **kosьcb* na Polesiu uściśla Tarnacki 1939: 71, m. 184. Poleskie nazwy ‘kosiarza’ *kos^lec* i *kos^lar* dzielą Polesie równoleżnikowo mniej więcej po linii Muchawca i Prypeci. Granicę tę przekracza południowopoleski *kos^lar* zaledwie w kilku punktach. Na mapie OLA jest także jeden punkt z nazwą *kos^lec* na południe od tej granicy.

Odosobniony zapis *kos^lec* w p. 203 na Śląsku czeskim nawiązuje terytorialnie do dialektów słowackich, podobnie jak polskie zapisy z południowo-zachodniej Małopolski i z polskiego Śląska. Dla Śląska czeskiego znajdujemy potwierdzenie u Kotta VI 675, Bartoša 1906: 156 i Kellnera II 199, por. OLA IV m. 70,

Siatkowski 2005: 60–61, m. 1, Wendina 2014: 71. Taki układ zdecydowanie przemawia za uznaniem tej nazwy za prasłowiańską i ogólnosłowiańską, która jednak lokalnie uległa zanikowi.

Dalej na Ukrainie występuje powszechnie *kos^lar*. Na zachodniej Ukrainie w większości gwar był notowany *kos^lar*, sporadycznie *kos^lar*, ale też *kos^lec*, jak już wspomniano, na Zakarpaciu, a także w południowej Łemkowszczyźnie na terenie Słowacji oraz w Polsce (Rieger 1995: 75, AGB IV 207, s. 29–30, Hojsak 2018: 73).

Na terenie Polski **kos^lecb* podano w OLA z pód. Śląska koło Cieszyna (p. 308), z południowo-zachodniej Małopolski – koło Żywca (p. 309) i Nowego Targu (p. 310) oraz na peryferii wschodniej koło Sanoka (p. 325) i koło Suwałk (p. 266), poza tym na terenie nowych dialektów mieszanych od informatorów pochodzących głównie spod Wilna: 238 (i z Polesia), 240, 252, 253, 267. Jedyne peryferyczny zasięg nazwy *kosiec* w dialektach polskich potwierdza SGPK II 439, podający przykłady jej występowania z Cieszyńskiego i Litwy. Z Litwy notuje go też Karłowicz 1984: 46 w swoim Podręczniku. Zdaniukiewicz 1972: 162 ma wyraz *kosiec* (*k^los^lec*, *ka^ls^lec*) z Łopatowszczyzny koło Turgiel nad granicą litewsko-białoruską. *Kosiec* ‘kosiarz’ pojawia się sporadycznie w gwarach polskich na Brzławszczyźnie (Smułkowa 2009: 209, Rieger 2014: 136).

Według Pomianowskiej 1963: 27 *kosiec* tworzy niewielkie zgrupowania na krańcach Polski, występuje na pograniczu śląsko-małopolskim (w Cieszyńskim, pod Żywcem i Nowym Targiem), w Sanockim (tak jak w OLA), na Podlasiu i na Suwalszczyźnie (w Jeglińcu pod Sejnami *kosc*).

Materiały kartoteki SGP zasięg ten potwierdzają i rozszerzają. Mamy tu bardzo liczne przykłady ze Śląska Cieszyńskiego (por. też Wyderka SGŚ XV 303, Wronicz 1995: 149) i z Zaolzia, z Orawy, spod Żywca, Nowego Targu i Sanoka.

Z południa Polski, ze Spisza, Helena Grochola wymienia wyraz *kosiec* ‘człowiek koszący trawę lub zboże’ jako przykład nazwy niemającej odpowiedników żeńskich (Grochola 2012: 176), Pawłowski (charakteryzując osobliwości leksykalne Muszyny i Tylicza w Nowosądeckim) zamieszcza go wśród „muzujskich dialektizmów ogólnopolskich” i uznaje za regionalizm z północno-wschodniej Polski (Pawłowski 2002: 501).

Licznie prezentowany jest też na pograniczu wschodnim: w Radziuszkach pod Sejnamy (*kosca* gen. sg. od *kośec* – Zdancewicz 1966: 59, 83), na Suwalszczyźnie (Degucie, w Bilwinowie w postaci *kosc*), pod Augustowem (Dalny Las), pod Knyszynem (Rembiszewska 2007: 157), Bielskim Podlaskim (Orzechowicze, Budy). W znaczeniu ‘gwiazdy w gwiazdozbiórze Oriona’ zanotowano pod Augustowem, Bielskim Podlaskim, Sanokiem i w Cieszyńskim *koścy*, *kośce*, *koścowie* (Kupiszewski 1958: 233, 234).

Ciekawa jest sytuacja na Białostocczyźnie. Na podstawie materiałów specjalnie zbieranych dla uchwycenia dialektów wschodniosłowiańskich *ka^ls^lec*, *ko^ls^lec*, *ko^ls^lec*, *ku^ls^lec*, *ku^ls^lec* występuje właściwie na całym terenie, jedynie na południu pojawia się ukr. *kos^lar* w p. 61 i 100 oraz obocznie z *ko^lśnik* w p.105 (Smułkowa

1968 m. 22, s. 163 i AGWB I m. 7). Natomiast u Kowalskiej 1975 m. 2, s. 61–62, 1979 m. 170, podającej z tych dwujęzycznych stron materiał tylko polski, *kosiec* ma znacznie węższy zasięg, niewiele przekraczający na zachodzie linię między Sokółką i Hajnowką, szerszy jedynie nad górną Biebrzą, a wyspowo pojawiający się w Dobrzyniewie Dużym koło Białegostoku. Wypiera go tu mazowiecki *kośnik*, a dalej na południe najbardziej rozpowszechniony w dialektach polskich *kosiarz*. Świadczy to o ukształtowaniu się tu poczucia, że *kosiec* jest wyrazem ruskim.

Znajdujemy jeszcze odosobnione zapisy nazwy *kosiec* ‘kosiarz’ w Libiszowie pod Opocznem (Dejna 1977: 232) oraz na pograniczu małopolsko-mazowieckim, gdzie jednak głównie notowano *kosiarz* i *kośnik* (Marciniak-Firadza 2013: 195), a w AGM I s. 86 jako sporadyczne i nieuwzględnione na mapie *kośce* ‘gwiazdy w gwiazdozbiornie Oriona’ spod Kolna, a także spod Wyszkowa i z Łaziska, pow. Brzeziny, w pobliżu Tomaszowa Mazowieckiego. Trudno przyjąć, by aż tak daleko sięgały wpływy wschodniosłowiańskie.

Zatem można wysunąć przypuszczenie, że ogólnosłowiański *kosiec* był dawniej szerzej znany również na wschodzie Polski, ale pod wpływem powszechniejszych nazw ‘kosiarza’ w gwarach polskich wycofał się na peryferie. Mimo to na samym pograniczu wschodnim może też wchodzić w grę wpływ wschodniosłowiański, zwłaszcza w wypadku form fonetycznie obcych, jak *kas¹ec* na Wiłeńszczyźnie w Łopatowszczyźnie i w pobliskich Boguszach i Hołowaczach, *kaśec* w Woli Młynarskiej pod Pasłękiem z przesiedleńcami m.in. spod Wilna i Białegostoku, a nawet też *kośec* w OLA w nowych dialektach mieszanych na zachodzie i północy Polski.

Nazwa **kosьcb* ‘kosiarz’ ma dosyć dawne poświadczenia w tych językach słowiańskich, w których jest szerzej reprezentowana w gwarach, por. słwn. *kósec*, *-sca* od XVIII w. (Gutsmann) – Plet I 441, w SSKJ II 443 *kósec*, sch. *kòsac*, *kòcau* od XVII w., z poświadczeniami w tym znaczeniu głównie z Dalmacji, Bośni i Hercegowiny oraz Czarnogóry, ale też i z Serbii (RHSJ V 355, RSHJ X 297), słc. *kosec* od XVI w. (HSSJ II 110, SSJ I 750), stbrus. *косець* od XVII w. (HSBM XVI 46), dziś *kacéu* (TSBM II 656, ESBM IV 293), strus. *косьць*, *косець* od XVI w. (Srezniewski III 144, SRJ XI–XVII, t. VII 358, SRJ XVIII, t. X 196, Dal II 172), dziś *коцэу* (SSRLJ V 1495). W języku ukraińskim *коцэць* jest właściwy tylko gwarom (ESUM II 48 s.v. *koca²*).

Słowniki czeskie uznają nazwę *kosec* za dialektalną lub słowacką, dostała się ona jednak i do literatury czeskiej (B. Němcová, J. Holeček), por. Kott I 757, VI 675, PS II 299, SSJČ I 961.

Nazwa *kosiec* ‘kosiarz’ ma również potwierdzenie w polszczyźnie pisanej. Mrongowiusz w słowniku zapisał *kosiec* obocznie do innych wyrazów współrdzennych: „przekos znaczy tę część trawy lub zboża którą kosiarz (*kosiec*) przez pewny obręb sianożęci lub zboża ukosi [...]” (Mrongowiusz 1835: 394). Wbrew Sławskiemu SE II 521 nazwy *kosiec* w SP XVI nie ma. Poza tym SWil I 530 przytacza nazwę ‘kosiarza’ *kosiec*, uznając ją za prowincjonalizm, SW II 487

traktuje jako gwarową i przytacza cytaty z Chodźki, SJPD III 1036 uważa za regionalny z cytatem ze wspomnień Wacława Koszycza [Walerego Wacława Wołodźki], dotyczących 1863 roku na Białorusi. Wyrazu *kosiec* użył Florian Czarnyszewicz w powieści *Wicik Żywica*, której akcję umieścił w rodzinnej Bobrujszczyźnie (środkowa Białoruś): „Jak okiem dojrzeć, [...] migały koszule *kośców* i chusty rozbijaczek”.

Tożsamy z apelatywem *kosiec* jest nazwisko *Kosiec*, znane już w staropolszczyźnie (SEMSNO I 121), co potwierdzać może dawność tego wyrazu w języku polskim.

Przedstawiony materiał współczesny wydaje się wskazywać na pożyczkę wschodniosłowiańską, ale historia wyrazu i nawiązania słowiańskie zdecydowanie świadczą, że w rzeczywistości mamy tu do czynienia z relikdami dawniej szerszego zasięgu tego wyrazu w języku polskim, podobnie jak w wypadku nazw *koczerga* ‘urządzenie do wygarniania węgla z pieca chlebowego’ i *skowroda* ‘patelnia’.

Dla nazwy **žbьць* ‘żeńca’ mamy dosyć bogate materiały gwarowe i historyczne. Wpływ wschodniosłowiański przyjmuje tu m.in. Kurzowa 1993: 458.

**Žbьць* (od **žbnjǫ*, **žbnǫ* z sufiksem *-ць*) występuje w OLA na zwartym terenie w całej wschodniej Słowiańszczyźnie, poza tym ma on wyspowe nawiązania w zachodniej i środkowej Słowacji oraz w Czechach (ale nie na Morawach), na wschodnich krańcach Polski oraz w rozproszeniu na południu Słowiańszczyzny, głównie w Słowenii i sporadycznie w Chorwacji, poza tym występują tam derywaty od **žbnjǫ*, **žbnǫ* z innymi sufiksami (OLA IV 68, Siatkowski 2005: 44–47, Wendina 2014: 61–62).

W gwarach wschodniosłowiańskich na Białostocczyźnie powszechnie występuje *žnec*. Jego zachodnie zasięgi wyznacza Smułkowa 1968: 163, m. 22 i AGWB I m. 7, natomiast Kowalska 1975 m. 12, s. 64, 1979 m. 170, podająca z tych dwujęzycznych stron materiał jedynie polski, ma tu *ženiec* tylko w wąskim pasie przygranicznym.

Materiały OLA wykazują znaczne różnice w geografii nazw ‘zniwiarzy’ w porównaniu z informacjami Ruska 1996: 21–26, opartymi w dużym stopniu na źródłach pisanych. Pozwala to na dokładniejsze przedstawienie tendencji rozwojowych w omawianym słownictwie, zauważonych zresztą już przez wymienionego językoznawcę.

Nazwa **žbьць*, utworzona za pomocą formantu *-ць* od form czasu teraźniejszego **žbnǫ*, **žbnešь*, znana była językom północnosłowiańskim oraz językowi słoweńskiemu i niektórym dialektom chorwackim. Jak pisze Rusek 1996: 22, występowała ona również w tłumaczeniach prologów redakcji serbskiej oraz w zabytkach średniobułgarskich, gdzie jednak mogła być przeniesiona z oryginału staroruskiego. Miała ona w językach słowiańskich dawne i bogate poświadczenia. Z materiałów OLA widać, że ostatnio jej znajomość uległa znacznemu skurczeniu. Warto dokładniej prześledzić jej obecne występowanie na tle dawniejszych poświadczeń.

We wschodniej Słowiańszczyźnie **зьньць* (strus. *жьньць, жнець*) ma dawne poświadczenia od XIII w. (SDRJ III 273, Srezniewski I 860, 887, SRJ XI–XVII, t. V 121) i *жнец* występuje do dziś (SSRLJ IV 179), strbus. *жнець* od XIV w. (HSBM X 43), dziś *жнец* (TSBM II 257), w gwarach *жнец, жнэц* i *жэнёц* (SPZB II 150), stukr. *жнець, жнець* od XVI w. (SUM XVI–XVII, t. IX 171–172), dziś *жнець* (SUM II 538).

W OLA **зьньць* w dialektach wschodniosłowiańskich występuje dosyć powszechnie na całym terenie, np. ros. *žn'ec*, brus. *žn'ec, žn'ec'*, ukr. *žnec'*, *žnec*. Częstszy brak nazwy dotyczy samej północy i południa Rosji oraz częściowo północnej Białorusi (to ostatnie potwierdza też atlas białoruski, por. LAB III 88, m. 236 i 237). Materiały spoza OLA pokazują, że archaiczne formy *žnec'*, *žnyc'* zachowały się stosunkowo dobrze w gwarach bojkowskich, a także na całym prawie Zakarpaciu, niemalże powszechnie w gwarze nadszańskiej oraz w kilku punktach na północnej Łemkowszczyźnie (por. AGB IV 29–30, m. 207; w Polsce koło Ustrzyk Dolnych oraz w jednym punkcie na Słowacji zapisano wtórną postać *že^lnec*).

Dawniej **зьньць* rozprzestrzeniony był w całej zachodniej Słowiańszczyźnie, por. słc. *žnec* (SSJ V 825), czes. *žnec* powszechny już w języku staroczeskim, np. u Chelčického (GbHMČ I 181), w Biblii drezdeńskiej (Mateusz XIII 30, 39), w Biblii ołomunieckiej (tamże oraz księga Rut II 2, 3, 4, 5, 7), później *žnec* i uważane za dialektalne *ženec* (Kott V 811, 871, PS VIII 1098, SSJČ IV 935), pol. *ženiec* lub *žnec* w gwarach. Na Łużycach od XVI wieku (Schuster-Šewc IV 1799–1800) poświadczone są postaci: głuż. *žnjeńc*, później *žnjenc* (Pful 1968, Kral 1986, Jakubaš 1954) i dem. *žněčk* (Kral 1986, Jakubaš < **зьньцькь*, por. też Rusek 1996: 24), dłuż. *žeńc*, a także *žnjejc, žńejc* (Muka, Starosta 1999).

Materiały OLA pokazują, że nazwa ta w dialektach zachodniosłowiańskich uległa właściwie zanikowi. Brak jej na Słowacji, na Morawach, a nawet w Czechach wschodnich. Zapisano ją jedynie w kilku punktach na terenie Czech właściwych, jednakże nie tylko w tradycyjnych postaciach *žnec, ženec*, ale także we wcześniej nieznaney z literatury naukowej postaci *žneč*, utworzonej wtórnice od nazwy żeńskiej *žnečka*.

Regularnym kontynuantem nazwy **зьньць* w języku polskim jest *ženiec* i będąca rezultatem jej skontaminowania się z przypadkami zależnymi forma *ženiec*. Są one poświadczone bardzo rzadko.

W OLA IV 68, s. 170–171 na terenie Polski nazwę **зьньць* zapisano tylko w kilku punktach na peryferii wschodniej: 287 – Słomianka w pow. monieckim (*ženc, zenc*), 307 – Choroszczynka koło Białej Podlaskiej (*žńec*), 326 – Paclaw koło Przemyśla (*žńec, žeńc*) oraz 247 – Deszczno koło Gorzowa Wielkopolskiego (*žńec*) od informatorów przesiedlonych po II wojnie światowej z Wołynia.

Poza tym Kowalska 1975: 64, m. 12, 1979: m. 170 zanotowała nazwę *ženiec* w kilkunastu punktach na wschodnim pograniczu: pod Sejnami, Dąbrową Białostocką, Sokółką, Białymstokiem, Białą Podlaską i Łosicami. Poza tym

Osipowicz 2009: 130 zarejestrował wyraz *żeniec* spod Augustowa, Judycka 1961: 34 *żeniec* sporadycznie pod Nidzią, Giżyckiem i Piszem, Chłudzińska 1972: 122 jakoby z Warmii i Mazur (jednak brak jej w kartotece SOWM), a w kartotece SGP znajdujemy jeszcze *żeniec* z Kalwarii Paclawskiej koło Przemyśla i od Haliny Turskiej z Wileńszczyzny. Kurzowa 1993: 458 zaś przytacza postać *żeniec* z międzywojennej polszczyzny wileńskiej i z Podręcznika Karłowicza 1984: 74: *żeniec* ‘żniwiarz’ (w jej licznych dalszych przykładach występuje forma niewątpliwie polska *żeńca* lub formy przypadków zależnych niepozwalających ustalić formy mianownika liczby pojedynczej). Podobnie, trudno wskazać formę mianownika w tekście XVII-wiecznej sielanki *Żeńcy* Szymona Szymonowica, gdyż wyraz ten wystąpił tylko w tytule utworu, w liczbie mnogiej. Postać *żeniec* pojawiła się w informacji zamieszczonej w czasopiśmie wydawanym we Lwowie: „dobry *żeniec* był zarobić za półtrzeciej kopy” (Rolnik 1875).

We wcześniejszych opracowaniach (też u Siatkowskiego 2005: 47) formy te zazwyczaj przedstawiane są łącznie z częstszą w języku polskim nazwą (*ten*) *żeńca*, stanowiącą innowację tylko polską. Natomiast w przytaczanych źródłach, mających świadczyć o znajomości formy *żeniec*, często jej w ogóle nie ma, a przypadki zależne mogą dowodzić zarówno formy *żeniec*, jak i *żeńca*.

W materiałach SPXVI według Peplowskiego 1974: 110–112 występuje *żeńca* 7x – *żnarz* 1x – *żeniec* 1x, który stwierdza: „Czy wprowadzony przez Kochanowskiego *żeniec* jest pożyczką regionalną lub gwarową, czy też może wywodzi się z tradycji średniowiecznej i jest wykorzystany w Psalterzu jako archaizm, nie wiadomo”. Wbrew Peplowskiemu formy *ż(e)niec* w Biblii królowej Zofii nie ma, SSStp XI 583 podaje tylko hasło *żeńca* lub *żyńca*.

W kartotece SXVII–XVIII formę *żeniec* znajdujemy tylko w Słowniku Lodekera (1605) i u Mariana z Jaślick (1641), częstszy jest *żeńca*, a przeważnie występują formy zależne niepozwalające na ustalenie formy mianownika. U Lindego VI 1021 *żeniec* poświadczony jest z *Metamorfoz* Jakuba Żebrowskiego (1636) i ze *Zbioru rzeczy potrzebniejszych* Michała Dudzińskiego (1776). SWil II 1270 podaje *żeńca* i *żeniec* ‘żniwiarz’, uznając ten drugi za przestarzały, SW III 707 wymienia postać *żeniec* oraz jako gwarową *żeńca*, a SJPD X 1426 przytacza formy liczby mnogiej *żeńce*, *żeńcy* z Jana Wiktora, Bohdana Dyakowskiego, Wiktora Gomulickiego, Cypriana K. Norwida i z czasopisma „Lamus”, a formę liczby pojedynczej *żeniec* ma tylko z utworów Leopolda Staffa.

Przedstawiony materiał gwarowy wydaje się wskazywać na pożyczkę wschodniosłowiańską, ale historia wyrazu i nawiązania słowiańskie zdecydowanie świadczą, że w rzeczywistości *żeniec* należy uznać za relikwiot wspierany przez współrzedną formę *żeńca*, stanowiącą na gruncie słowiańskim polską innowację. Dziś w języku ogólnopolskim jest to już wyraz przestarzały (żęcie zboża sierpem zupełnie wyszło z użycia), używany głównie w liczbie mnogiej (*żeńcy*), nie notuje go już SJPSzym i inne nowsze słowniki polskie.

Pożyczkami wschodniosłowiańskimi, przyjmowanymi przez Sawaniewską-Mochową 1990: 137, Kurzową 1993: 458–459 i Kostecką-Sadową 2015: 154–155, są występujące w polszczyźnie gwarowej nazwy ‘żniwiarki’ *źnieja* i *źniejka*.

W OLA IV 69, s. 172–173 nazwę **źbněja* ‘kobieta, która zżyna zboże sierpem’ notowano znacznie częściej niż jej odpowiednik męski **źbnějb*, a mianowicie na całym terytorium rosyjskim – *źn’e’ja*, *źn’i’ja* (jedynie rzadziej na południu) oraz w północnej części Białorusi (*źn’a’ja*, *źn’i’ja*). Jest to związane z tym, że pierwotnie żęciem zboża za pomocą sierpu zajmowały się głównie kobiety. Na południowo-wschodniej Białorusi koło Homla, rzadko też na północy Białorusi, a poza tym w zachodnich dialektach rosyjskich, sporadycznie też na Ukrainie (439, 445) notowano formację rozszerzoną sufiksem *-bka*: **źbnějbka* (*źn’e’jka*, *źn’ejka*). W atlasie białoruskim przy gęstszej siatce punktów zasięgi podanych wyżej nazw są przedstawione dokładniej (LAB III 88, m. 234, por. też SPZB II 150), są one jednak w zasadzie podobne. W Polsce *źnieja* odnotowana jest tylko z terenu nowych dialektów mieszanych (247, 252, 267), niewątpliwie od informatorów z Kresów (Sawaniewska-Mochowa 1984: 173 – postać D. lm. *źniej* od rozmówcy z Wilna; Siatkowski 2005: 57–58).

Przedstawione feminativa **źbněja*, **źbnějbka* mają dawną dokumentację we wschodniosłowiańskich językach literackich. Ros. *жнея*, znana od XVI w. (SRJ XI–XVII, t. V 121), dziś przestarzała i regionalna (SSRLJ IV 179), bogato reprezentowana jest w gwarach (SRNG IX 209–210), *жнѣйка*, sporadyczna w końcu XIX wieku (SSRLJ IV 179), ma bogate poświadczenie w gwarach spod Nowogrodu, Smoleńska, Tweru i Wołogdy (SRNG IX 209). Brus. *жнея*, notowana od XVI wieku (HSBM X 43), występuje do dziś *жнѣя* i *жнѣйка* (TSBM II 257). Mimo słabego poświadczenia w OLA ukr. *жнія* i dem. *жнійка* są znane, notuje je Hrinčenko I 488 (z trudnymi do zlokalizowania geograficznego przykładami).

Nazwy te znajdujemy również w źródłach polskich, wskazujących jednak na pożyczkę ze Wschodu. SGPK VI 446 ma *źnieja* z Wisły V 486 (ze wsi Komarowice na Białorusi pod Mozyrzem koło Homla) i *źniejka* z pieśni dożynkowej na Litwie (według Koniusz 2001: 77 źródło Wisła III 446 określa inną geografie, a mianowicie Szawry w powiecie lidzkim na Białorusi). Kurzowa l.c. przytacza poświadczenia z Karłowicza 1984: 74 *źnieja*, *źniejka* ‘żniwiarka’, Walickiego 1886: 406 i Łętowskiego 1915: 376 oraz stwierdza ich znajomość w polszczyźnie wileńskiej w okresie międzywojennym, kartoteka SGP zaś z prac Haliny Turskiej. Nowowiejski [2000] 2010: 279, 281 uważa występujący w polszczyźnie wileńskiej wyraz *źnieja* za pożyczkę z języka białoruskiego. Mamy też dalsze poświadczenia z Wileńszczyzny: Zdaniukiewicz 1972: 222 przytacza *źnieja* ‘kobieta pracująca przy żniwach’ z Łopatowszczyzny koło Turgiel nad granicą białoruską, Rieger, Masojć, Rutkowska 2006: 453 *źniejka* i *źnieja* ‘kobieta żnąca zboże’ z kilku miejscowości koło Wilna: Landwarów, Wirszuliszki, Mejszagoła i Świetniki. Rieger 2014: 309 odnotowuje *źniejka* ‘kobieta, która żęła sierpem’, ‘żniwiarka, kobieta, która kosi’

z Brasławszczyzny i wskazuje źródło gwarowe białoruskie *жнэ́йка*. SWil II 2271 podaje *źnieja* jako prowincjonalizm tylko z Litwy, a SW IX 713 i SJPD III 1436 *źnieja* uznają za wyraz dialektalny, cytując tylko W. Syrokomlę, pochodzącego z Polesia i żyjącego później na Litwie. Ponadto *źnieja* ‘kobieta żniwiarka’ zanotowano w miejscowości Degucie na Suwalszczyźnie (kartoteka SGP). Wyraz ten pojawia się w haśle *Postacianka* w „Słowniku wyrazów krewickich” objaśniającym wyrazy z pieśni wiejskich znad Dźwiny i Niemna: „pierwsza na czele ich *źnieja*, żniwiarka” (Czeczot 1846: 67) oraz w utworze wspomnieniowym autora pochodzącego z Trok: „*Żniejki* przyszły do nas i śpiewały «Płon»” (Bilecki 2009: 64), w języku Polaków nad Berezyną (Czarnyszewicz 1976: 73).

Dla nazwy *siewiec* ‘siewca’ udało się zgromadzić dosyć skromny materiał, bowiem sianie ręczne już dawno wyszło z użycia.

W OLA IV m. 36 nazwa **sěvьcbь* występuje na całej niemal Białorusi (*s'a¹v'ec*). Również w atlasie białoruskim nazwą dominującą w tym kraju jest *сявэц*, notowany też często w słowniku pogranicza (SPZB V 63), natomiast literacki *сэўбim* oraz *сяўбim* występuje w pasie między Mińskiem i Mohylewem od Witebska na południe (LAB III 228, s. 86–87).

Poza Białorusią w OLA zanotowano **sěvьcbь* jeszcze tylko w kilku punktach polskich: na pograniczu wschodnim w Radziuszkach (266) pod Sejnami *šev'ec*, obocznie z *ševak* oraz na zachodzie i na północy Polski: w Sławęcinie (238) koło Choszczna z przesiedleńcami m.in. z Wileńszczyzny i Polesia *šev'ec* obok *ševnik*, na Pomorzu w Gwiazdowie (240) koło Sławna *šev'ec* z przesiedleńcami spod Wilna, z Podola i Małopolski oraz w Woli Młynarskiej koło Pasłęka (252) z dawnymi mieszkańcami Wileńszczyzny i Białostoczczyzny *šev'ec* obok *šefca*. Częstszy jest natomiast występujący w rozproszeniu na obszarze całej Polski **sěvьca*, co dobrze pokazuje mapa zbiorcza nr 4 wykonawców czynności z sufiksem *-ьcbь* w IV tomie OLA (Ferenčíková 2019: 108).

Poza tym *siewiec* ‘siewca’ znany jest na Wileńszczyźnie w Łopatowszczyźnie nad granicą białoruską (Zdaniukiewicz 1972: 201).

Ciekawie sytuacja wygląda na Białostoczczyźnie. Wschodniosłowiański *s'a¹v'ec* sięga na zachód mniej więcej po linię Dąbrowa Białostocka – Białystok – Bielsk Podlaski (Smułkowa 1968: 162–163), natomiast polski *siewiec* zachowany jest w węższym pasie przygranicznym pod Dąbrową Białostocką, Sokółką, Hajnówką, a także pod Białą Podlaską (Kowalska 1975 m. 1, s. 61, 1979 m. 170). Podobnie z pogranicza wschodniego nazwę *siewiec* ‘siewca’ rejestruje Basara 1998: 67–69 spod Sokółki, Łap, Białegostoku, Hajnówki i Siemiatycz.

Ponadto *siewiec* ‘siewca’ zanotowano na Mazowszu w AGM IV 131, niestety bez bliższej lokalizacji, gdyż zrezygnowano ze sporządzenia mapy, „ponieważ bogatemu różnicowaniu słowotwórczemu formacji od *siew* oznaczających człowieka siejącego zboże nie towarzyszy różnicowanie terenowe”, a także na Kaszubach *ševc* z powołaniem się na A. Budziszę (Lorentz PW II 221).

W świetle tych materiałów należy tu przyjąć raczej pożyczkę (por. Smułkowa [1984] 2002: 291–292, Kowalska 2001: 380, Kostecka-Sadowa 2015: 145–146, 157–160 oraz Wojtyła-Świerzowska 1974: 86), a odosobniony zapis tego wyrazu na Kaszubach uznać za niezależną innowację lokalną.

Przewiaśło ‘pas ze słomy do wiązania snopów zboża’

Wyraz *przewiaśło* ‘pas ze słomy do wiązania snopów’ nie ma żadnych cech wskazujących na zapożyczenie. Za przyjęciem pożyczki przemawia jednak jego zasięg w gwarach słowiańskich. W OLA IV 71 dla tego desygnatu w gwarach słowiańskich zapisano bardzo dużo różnych nazw, w tym znaczny zasięg mają derywaty od **vęzati* ‘wiązać’, często z prefiksami *per-*, *pro-* i *sz-* oraz z różnymi przyrostkami. Formacja uogólniona jako **pervēzslo* występuje w różnych postaciach fonetycznych na całej niemal Białorusi, poza jej północno-wschodnią częścią, gdzie panuje **vęzъmo* (np. *v’az’¹mo*). Z areałem tym łączą się 3 punkty na północy Ukrainy oraz kilka punktów polskich na pograniczu wschodnim, a także na zachodzie Polski z przesiedleńcami z Kresów Wschodnich. Poza tym **pervēzslo* tworzy w Rosji niezależną dużą wyspę, sięgającą od południa aż niemal po Moskwę, jednak nie ma tej nazwy w Rosji zachodniej.

Podobny zasięg na znacznym obszarze południowo-zachodniej Białorusi ma **pervēzslo* w atlasie białoruskim, gdzie za pomocą osobnych znaków wyróżniono postaci: *перавясла*, *перавёсла*, *перавёсла*, *перавясло* (LAB II m. 176, s. 81). Potwierdza go ponadto podający wyróżnione postaci białoruski słownik pogranicza (SPZB III 484).

Do gwar białoruskich ściśle nawiązują dialekty wschodniosłowiańskie na Białostoczczyźnie. U Smułkowej 1968 m. 12, s. 96 kontynuanty **pervēzslo* obejmują cały teren AGWB (jedynie w p. 104 Baciki zapisano *p’ojas*), a polski *pas* występuje dopiero na terenach sąsiadujących. Dominują tu formy z pełnogłosem w prefiksie *para¹vast’o*, *per¹evest’o*, *per¹evast’o*, *par¹evest’o* itp., ale wzdłuż rzeki Brzozówki pojawiło się kilka zapisów częściowo spolonizowanych przez usunięcie pełnogłosu: *pravast’o* (*pre-*) na północy i bardziej na południe *pr¹evast’o*, *pr¹evost’o*, też w odosobnionym punkcie 48 Kruszewo na zachód od Białegostoku.

Ciekawie wygląda omawiana nazwa na polsko-ukraińskim pograniczu pod Włodawą. Czyżewski 1986 m. 126 zapisywał tu często nawet w tym samym punkcie formy polskie i ukraińskie. Otóż w zapisach polskich występują wyłącznie formy bez pełnogłosu z prefiksem *pre-*: *pševost’o*, *pšyvo¹st’o*, *pšyvost’o*, *pševost’o*, *pševust’o*, w zapisach ukraińskich zazwyczaj formy z pełnogłosem *per¹evast’o*, *pyr¹evast’o*, *per¹evest’o*, *per¹evist’o*, w punkcie Polubicze (1) zaś pod wpływem polskim *prev¹est’o*.

W języku polskim **pervęzŝlo* pojawia się w dialektach pogranicza wschodniego oraz na Kresach Północno-Wschodnich. Jak już wspomnieliśmy, w OLA zostało zapisane w Radziuszkach pod Suwałkami *pšev'osŝlo* i *pšev'osŝa* fem., w Słomiance koło Moniek *pšev'osŝlo* i częściowo spolonizowane *prėv'osŝlo*, jak w sąsiadujących dialektach ruskich nad Brzozówką, a w miejscowości Woronie koło Bielska Podlaskiego *prėv'osŝo*. Postać *prev'asŝlo* odnotowano we wsi białoruskiej Ruszczany, graniczącej z polskimi gwarami podlaskimi (Turonek 1984: 79). Poza tym na zachodzie Polski od przesiedleńców ze Wschodu zanotowano *pšev'osŝlo* (238 z Wileńszczyzny, z Polesia i spod Białegostoku), *pšev'osŝlo* (240 z Wileńszczyzny), *pšev'onŝlo* (247 z Wołynia). Poza tym w pominiętej na mapach OLA Choroszczyńce zapisano jako polski *pas* i jako ukraińskie *p'erev'esŝo*.

W kartotece SGP mamy jeszcze dalsze poświadczenia. Zanotowano *przewiąsŝlo* w różnych postaciach fonetycznych na Wileńszczyźnie: w Łopatowszczyźnie koło Turgiel (Zdaniukiewicz 1972: 193) oraz w Świętnikach i Landwarowie spod Wilna (Rieger, Masojć, Rutkowska 2006: 338), od przesiedleńców spod Nowogródka (Lewaszkiwicz 2017: 430), *pšywiŝusŝu* w Hucie Starej pod Buczaczem.

Na pograniczu wschodnim *przewiąsŝlo* w różnych postaciach fonetycznych zanotowano, m.in. na podstawie kartoteki SGP, w Sumowie pod Suwałkami, pod Augustowem (Osipowicz 2009: 103), pod Bielskiem Podlaskim, w Łomazach koło Białej Podlaskiej, pod Drohiczyńcem (Czarkowski 2009: 202), *przewiąsŝlo* tworzy dużą zwartą wyspę na płn. Lubelszczyźnie (Pelcowa 2001: 54, 80, 231: m. 125) i koło Włodawy (Czyżewski 1986b m. 126 i inni), występuje koło Chełma. Falińska PST I 250, III: m. 63 zanotowała z Podlasia *przewiąsŝlo* w znaczeniu 'sznureczek do przewiązywania pasm'. Sporadycznie zapisano *przewiąsŝel* w Wisznicach koło Włodawy i *przewiąsŝelko* w miejscowości Degucie koło Suwałk. Daleko na zachód sięga, budzący jednak pewne wątpliwości, zapis *przewiosŝa* z ziemi dobrzyńskiej (SGPK IV 314).

Zdancewicz 1966: 47 spod Sejn podaje *pšev'osŝa* i *prėv'onŝa*, poza tym tak częściowo spolonizowana postać znana jest z Dobrzyńniewa koło Białegostoku *prėwiąsŝlo*, w Budach koło Bielska Podlaskiego *pry'v'osŝlo* i koło Knyszyna *prėv'osŝlo* (Rembiszevska 2007: 184).

Przewiąsŝlo dostało się też do polszczyzny pisanej. Redliński użył wyrazu *przewiąsŝlo* 'pas ze słomy do wiązania snopów' w silnie regionalnie zabarwionej *Konopielce* (s. 78). SWil II 1270 podaje *przewiąsŝlo* m.in. w znaczeniu 'sznur ze słomy, skręcony w środku, służący do związania snopów' bez komentarza, SW V 232 *przewiąsŝlo* 'powróŝło ze słomy do wiązania snopów' okreŝla jako gwarowe, a SJPD VII 432 daje bez komentarza z cytatai z Adama Mickiewicza, Józefa Ignacego Kraszewskiego i Marii Konopnickiej. Grzegorz Knapski ma podobną formację *przewiąsŝka* w znaczeniu 'łyeczko z drzewa darte, którym co przewiązują' (kartoteka SXVII–XVIII), a Linde IV 604 *przewiązka* 'przepaska lub ozdoba przy sandałach', bez cytatu.

Pod względem formalnym postać *przewiąsŝlo* nie ma żadnych cech wskazujących na zapożyczenie, jednak przedstawiony materiał przemawia za przyjęciem

pożyczki leksykalnej z języka białoruskiego, która uległa częściowej polonizacji przez wprowadzenie kontyuantów samogłoski nosowej, a także przez zastąpienie w prefiksie formy z pełnogłosem przez *pre-* oraz pełniejszej polonizacji przez użycie również polskiego przedrostka *prze-*. Wpływ białoruski dla obu tych form przyjmował Kondratiuk 1975: 51, Smułkowa l.c. pisała zaś tylko o usuwanym pod wpływem polskim pełnogłosem.

Ślozy ‘łzy’

W MAGP włączono *ślozy* ‘łzy’ do wyrazów o zasięgach wschodniopolskich stwierdzając, że „*ślozy* (wyjątkowo *śluzy*) występują zwarcie na całym pograniczu wschodnim, *ślezy* na południu Lubelszczyzny, w Rzeszowskim zanotowano *ślâzy*” oraz za pomocą izoglosy wyznaczono zasięg formy *ślozy* obejmujący najbardziej zachodnie punkty: Radziuszki w pow. suwalskim, Borawskie na samym wschodzie pow. oleckiego, Szymany koło Grajewa, Rubcowo pod Augustowem, Tykocin (z Glogera 1893: 882, który podaje też pochodne *ślózka*, *ślózeńka*, *ślózulka*, *ślózulecka*, *ślózuleńka*), Bańki i Budy pod Bielskiem Podlaskim, Czarnoty koło Paprotni na wschodzie pow. siedleckiego, Derewiczna na wschodzie pow. radzyńskiego, Włodawa nad Bugiem, Mszanna koło Woli Uhruskiej, Chomęciska Duże koło Zamościa, Moniatycze koło Hrubieszowa, Posadów na wschód od Tomaszowa Lubelskiego i Płazów na północ od Lubaczowa oraz form *ślezy* w Majdanie Górnym pod Tomaszowem Lubelskim i w Obszy pod Biłgorajem oraz *śleze* w Nowym Bruśnie pod Lubaczowem (MAGP VII 343, s. 132–134). Poza tym w MAGP odnotowano *ślozy* od przesiedleńców z Kresów Wschodnich: z Hanaczowa koło Przemyślan pod Lwowem, ze Starej Huty pod Buczaczem, z Majdańskiej Huty pod Zdołbunowem i Rzewuszek pod Kowlem. Zwrócono też uwagę, że poza wschodem forma *ślozy* została zanotowana też w Bronowicach pod Krakowem (MAGP XII 597, s. 184).

Ze względu na postać fonetyczną wyrazu oraz jego wyłącznie wschodni zasięg występowania w gwarach polskich pożyczkę z języka białoruskiego lub ukraińskiego zakładał tu Kondratiuk 1975: 52, Nowowiejski [2004] 2010: 271 z białoruskiego. Źródłem mogły być brus. *сляза́*, pl. *ślęzy*, po liczebnikach 2, 3, 4 *слязі́*, ukr. *сльо́за*, pl. *сльо́зі*.

Później bez odwoływania się do Kondratiuka i materiałów MAGP pożyczkę z białoruskiego na północy i z ukraińskiego na południu przyjmuje Kurzowa 1985: 241 i 1993: 437, wskazując na występowanie tego wyrazu w polszczyźnie Lwowa i Wilna oraz na jego bogate poświadczenia w kartotece SGP ze wschodniej Polski i z polskich gwar kresowych. Zanotowano w SGP i w słowniku podlaskim (RóżnSłow 144) *ślozy* ‘łzy’ na Suwalszczyźnie (Bilwinowo, Filipów, Degucie, Magdalenowo, Olszanka, Strękowizna, Ratasiewicz), pod Augustowem

(Osipowicz), pod Sokółką (Wierzchjedlina), w okolicy Knyszyna (u Kudzinowskiego, por. Rembiszewska 2006: 34, 2007: 49, 128, 202), koło Tykocina, Sokół (Perki-Franki), Grajewa (Belda), Białegostoku (Dobrzyniewo, Wasilków), Bielska Podlaskiego, Siemiatycz (Drohiczyn, Baciki Średnie, Miłkowice), Białej Podlaskiej i na Lubelszczyźnie (z Lubelszczyzny podaje *słozy* ‘łyzy’ również Pelcowa 1994: 87, 1997: 194, 2001: 66, 68, ale bez ściślejszej lokalizacji). Por. też zestawienia u Kosteckiej-Sadowej 2015: 170, 175 (gdzie lokalizacja gor = Gorlice nie ma uzasadnienia w materiale).

Szczególnie często wykorzystuje regionalizm *słozy* ‘łyzy’ Redliński w *Konopielce* (np. s. 20, 29, 73).

Obecnie na pograniczu mazowiecko-podlaskim w okolicach Wysokiego Mazowieckiego niekiedy przedstawiciele średniego i starszego pokolenia używają wyrazu *słozy* jako swoistego ekspresywizmu, mającego charakter ironiczno-prześmiewczy (np. „No już nie roń tych *słoz*, przecież kupię ci ten rower”, „toż to nie tragedia, nie warte to twoich *słoz*”³).

Wszystkie te przykłady mieszczą się jednak na terenie wyznaczonym w MAGP wyżej wspomnianą izoglosą. Poza tym mamy *słozy* ‘łyzy’ z gwar polskich na Wileńszczyźnie, z Łopatowszczyzny (Zdaniukiewicz 1972: 209), spod Landwarowa i z Mejszagoły (Rieger, Masojć, Rutkowska 2006: 391), z gwar polskich na Brasławszczyźnie spod Dryświat, Gajd i Widz (Rieger 2014: 262, u Smułkowej 2009: 8 jednak tylko w wypowiedziach białoruskich) oraz na Ukrainie spod Buczacza, a także z Oleszkowic i Hreczan na Podolu (Cechosz-Felczyk 2004: 216, 367) i ze wsi Tuligłowy koło Komarna niedaleko od Lwowa (Paryl 2004: 109) oraz z Rumunii.

Na szczególną uwagę zasługują rozszerzające zasięg podany w MAGP *słozy* ‘łyzy’ zanotowane przez Nitscha na wschodnim pograniczu Prus Wschodnich (Nitsch WPP III 317) oraz *słozy* pod Oleckiem i w miejscowości Kwik koło Pisz (kartoteka SOWM), a zwłaszcza *ślóza* ‘łza’ w Lipnicy Wielkiej pod Babią Górą (Kąs II 439). Poza tym SGPK II 347–348 ma dwukrotnie zapisane *słozy* z Szypliszek pod Suwałkami „*słozenkami* się oblewa” (Kolberg, 1964: 229). Wyraz ten notuje także amatorski słownik mowy przedwojennego Lwowa – *ślóza* ‘łza, łezka’ „Wyczyszj sobi *słozy*, taj nie płacz już wiency” (Domagalski 2018: 113).

Wyraz *słozy* ‘łyzy’ był wprawdzie używany w polszczyźnie literackiej, ale ostatnio zapewne już tylko żartobliwie, por. w *Kronice* (1582) Strykowski „Borys skoro usłyszał brzęk zbrojnych zabójców swoich do namiotu wielkim pędem nacierających, ulekkł się i począł *słozy* puszczać jak strumienie” (Linde V 328, 345), u Słowackiego w *Poemie Piasta Dantyszka* „Z oczu *ślóza* jedna wytoczyła się” (SW VI 732) i w utworze *Ksiądz Marek* „Pan oczy zaćmi *ślóza*”, u Sienkiewicza w *Potopie* „Królowi aż *słozy* od ustawicznego rzechotania się

³ Zapisane przez Dorotę Rembiszewską w Kuleszach Kościelnych i Gołaszach-Górkach w 2017 roku.

płynęły” oraz w *Kichusiu majstra Lepigliny* Janiny Porazińskiej „Z oczu puściły mu się *ślozy* gorące” (akcja powieści toczy się w Krakowie, por. poświadczenie tego wyrazu w podkrakowskich Bronowicach) (SJPD VIII 1273), *ślozy* w piosence rekruckiej zapisanej w warszawskim Wilanowie „Płacze ojciec, płacze matka rzewnemi *ślozami*” (Kolberg 1964: 122), por. SGPK II 347–348. Z literatury powojennej Kurzowa 2007: 469 przytacza „*ślozy* u niego z oczu płynno” z Wańkowicza. Trudno jednak przypuścić, by mogło to wpłynąć na pojawienie się tej pożyczki w Lipnicy pod Białą Górą.

Wszystko to wskazuje, że pożyczka ta miała zapewne dawniej szerszy zasięg w gwarach polskich.

W polskim języku literackim upowszechniała się postać *lza* w wyniku uproszczenia się grupy spółgłoskowej w pierwotnej formie **slbza*. Historycznie i w gwarach wyraz ten wykazuje wielką różnorodność form, różnie się tłumaczących.

***Żenich, żeniuch* ‘mężczyzna zawierający związek małżeński’, ‘narzeczony’ ‘oblubieniec’**

Kwaśnicka 2005: 115–116, 123–125 nazwę *ženich, żeniuch* ‘mężczyzna, który się żeni’ uznała za pożyczkę wschodniosłowiańską, wiedząc, że ma ona szeroki zasięg w gwarach polskich. Napisała:

Poświadczenia nazwy *ženich* w gwarach polskich (cały obszar gwarowy, ze szczególnym nasileniem poświadczeń ze Śląska, Cieszyna czeskiego, Orawy słowackiej) w znaczeniu ‘kandydat do ożenku’, przede wszystkim ‘pan młody’, stanowią bezpośrednie odniesienia do ukr. *жених* ‘narzeczony, oblubieniec, starający się o rękę’, ros. *жених* ‘narzeczony, kawaler do wzięcia’.

Stanowisko to podtrzymuje i szerzej uzasadnia później, twierdząc, że poświadczenie szerszego występowania nazw *ženich, żeniuch*

może być dowodem przynależności tej grupy leksemów uznanych za wspólne dziedzictwo prasłowiańskie w gwarach polskich (por. psł. *ženiχъ* ‘pan młody, oblubieniec’ znany gwarom pogranicza polsko-ukraińskiego, polsko-białoruskiego, także polsko-słowackiego, czeskiego, Śląska, Kaszub czy Wielkopolski (Kramsk koło Konina), (...) co jednak nie wyklucza jego wschodniosłowiańskiego pochodzenia w gwarach południowo-wschodniej Małopolski.

I dalej uzasadnia, że

utrzymaniu silnej pozycji tego wschodniego sławizmu [tzn. nazwy *ženich*, *ženiuch*] sprzyja rodzina słowotwórcza nazw opartych na tym samym temacie czasownika *ženić się* – *ženiacz* ‘kandydat na męża’, *ženiaczka* oraz związków frazeologicznych z tym komponentem...

Sprowadza się to do tego, że na pewnych terenach u nas *ženich*, *ženiuch* stanowi dziedzictwo prasłowiańskie, natomiast na pograniczu wschodnim jest pożyczką (Kwaśnicka-Janowicz 2008: 133, 136).

Autorka w swej argumentacji przywiązuje wielką wagę do tego, że w językach wschodniosłowiańskich są to określenia neutralne, a na terenie Polski przyjmują nacechowanie ekspresywne.

Zapożyczenie wschodniosłowiańskie przyjmuje też Kostecka-Sadowa 2015: 108, ponieważ poza językiem polskim „wyraz znany jest językom wschodniosłowiańskim”. Mamy jednak do czynienia z wyrazem ogólnosłowiańskim.

Stanowi to wypadek szczególnie i by dokładniej określić pozycję omawianych leksemów w języku polskim, należy dokładniej ustalić, jaki zasięg mają te wyrazy we wszystkich językach słowiańskich, a także prześledzić ich historię w poszczególnych językach słowiańskich

W OLA X m. 8, s. 54–57 (por. też Wendina 2014: 64 i schematyczna mapa 146) w znaczeniu ‘narzeczony’, ‘oblubieniec’ nazwy te występują powszechnie w całej Słowiańszczyźnie wschodniej, poza tym tworzą wyspy: w całych Czechach i we wschodniej części Słowenii, a na terenie Polski pojawiają się w trzech odosobnionych punktach.

Są one zróżnicowane słowotwórczo: na całym tym terenie notowano formę z sufiksem *-ixъ* – **ženixъ*, inne formy są rzadkie: *ženiuxъ* (**ženyъ* = *-uxъ*) z sufiksem *-uxъ* tworzy kilka wysp: na Białorusi pod Grodnem (p. 344, 345, 354, 355), na Ukrainie nad granicą polską w regionie lwowskim (p. 412, 413, 419), na Zakarpaciu (466, 468), koło Tarnopola (451, 472) oraz w Załaziu koło Lubieszowa (p. 403) w pobliżu granicy białoruskiej, postać z sufiksem *-ikъ* – **ženikъ* zanotowano na Białorusi pod Grodnem (p. 331, 337) oraz w p. 367 na południe od Mińska, a *ženiukъ* (**ženyъ* = *-ukъ*) z sufiksem *-ukъ* w p. 343, 353 nad granicą polską. Na terenie Polski zapisano w OLA: *žėnik* w punkcie przesiedleńczym 252 koło Pasłęka, *žėnix* w Radziuszkach pod Sejnami (p. 266) oraz *zeñux* w Słomiance (p. 287) pod Mońkami.

Nazwy te znane są także w gwarach wschodniosłowiańskich na Białostoczczyźnie: na północny wschód od Bielska Podlaskiego w znaczeniu ‘chłopiec powyżej 18 lat’ zapisano *ženich* we wsiach białoruskich Kotły i Zubowo oraz *ženiuch* w Pilikach (na południe od Bielska Podlaskiego) zamieszkałych przez ludność polsko-białoruską (Chojnacki 2010: 169, mapa 8).

Materiały spoza OLA uściślają i znacznie poszerzają zasięgi tych nazw.

W SPZB II 138–139 na całym zachodnim pograniczu Białorusi najczęściej występuje *жанік* i *жаніох*, zupełnie rzadkie są natomiast *жаніок* na pograniczu

z Polską oraz literacki (por. TSBM II 250) *жаних*. W XV–XVII wieku zaś na Białorusi zapisywano *жених* i *жоних* (HSBM IX 290). W języku rosyjskim *жених(ъ)* znany jest od XV wieku (SRJ XI–XVII t. V 88, Dal I 533, SSRLJ IV 76–77, Ożegov 252), w ukraińskim *жених* notuje Hrinčenko I 478 i SUM II 519.

Na wspomnianej mapie OLA X m. 8 z terenu Słowacji nazw tych w ogóle nie ma, ale jest to zupełny przypadek, bo w atlasie słowackim w znaczeniu ‘mężczyzna w czasie swojego ślubu’, ‘mężczyzna, który się żeni’ formy *mladoženix*, *mladoženix*, a także z innym sufiksem *mladoženik*, *mladoženik* tworzą na terenie zachodniej i środkowej Słowacji obszerny areał, poza tym głównie na zachodzie Słowacji występują formy *ženix*, *ženix* (ASJ IV 243, m. VIII 45), ze wschodniej Słowacji *mladoženix* zanotowano tylko w jednym punkcie pod Starą Lubownią, który nie łączy się z powyższym areałem. Formy *mladoženix*, *mladoženik* z zachodniej i środkowej Słowacji poświadczą też słowacki słownik gwarowy, podając w objaśnieniu jako ekwiwalent formę *ženich* (SSN II 171). Ponadto w kartotece SSN znajdujemy liczne poświadczenia nazwy *ženich* grupujące się w południowo-zachodniej Słowacji pod Skalica, Senica, Myjava, Modrą, Trnavą, Nitru oraz dalej na północy pod Bytczą⁴. Nie ulega wątpliwości, że omawiany wyraz jest tu rodzimy. Ciekawe, że zanotowany sporadycznie z północno-wschodniej Słowacji *mladoženix* zupełnie nie łączy się z podanym areałem. W języku słowackim *ženich* ‘młodożeniec’, ‘narzeczony, przyszły mąż’ znany jest już od XVIII wieku (HSSJ VII 462, SSJ V 796).

Również czes. *ženich* ‘mężczyzna, który się żeni’, ‘zalotnik’ ma dawne, m.in. z Veleslavína i Komenského (Jungmann V 839, Kott V 812, VII 1171) i bogate (PS VIII 1027–1028, SSJČ IV 913) poświadczenia w języku literackim.

W języku polskim omawiane wyrazy mają mniej liczne potwierdzenia, a w gwarach występują głównie na Śląsku, rzadziej zaś w Wielkopolsce i na Kaszubach oraz na pograniczu wschodnim. Szczegółowo przedstawimy to niżej.

Można więc ostatecznie orzec, że *ženich* ‘mężczyzna, który się żeni’, ‘narzeczony’ znany był też w całej zachodniej Słowiańszczyźnie, ewentualnie z wyłączeniem Łużyc, bo głuź. *ženich* ‘kandydat do małżeństwa’, ‘narzeczony’ ze względu na późne poświadczenie (brak go u Pfula), może być pożyczką z czeskiego (Schuster-Šewc IV 1789).

Należy jeszcze dodać, że z południowej Słowiańszczyzny, oprócz występującej w gwarach słoweńskich formy *ženix*, mamy jej poświadczenie w języku starosłowiańskim. SJS I 599 z licznych zabytków starosłowiańskich przytacza bogaty wybór przykładów na *женихъ* ‘narzeczony’.

Wszystko to razem przemawia za uznaniem nazwy *ženich* za wyraz prasłowiański i ogólnosłowiański, co zresztą na ogół się przyjmuje, por. np. Trubačev 1959: 95, Sławski SP I 73, Wojtyła-Świerżowska 1974: 120, ESJS XIX 1149.

⁴ Dziękujemy dr Adrianie Ferenčíkovej za przekazanie materiałów z tej kartoteki.

Pomimo tego pewne formy lub pewne ich użycia, jak przyjmuje Kwaśnicka-Janowicz 2008: 133–136, można uznać za zapożyczone. O jednoznaczne rozstrzygnięcie jest tu jednak trudno. Przyjrzyjmy się temu dokładniej.

Linde VI 1022 notuje nazwę *ženich* ‘pan młody’, ‘oblubieniec’ z tekstów biblijnych u Szymona Budnego (Mateusz XXV 1) i Seklucjana. Zapewne do tego tekstu z ewangelii Mateusza odwołuje się też w swoim przewodniku do nauki języka polskiego związany z Wrocławiem Michał Kuschius 1646, podając jako synonimy wyrazy *oblubieniec* i *zenich* (SXVII–XVIII). SWil II 2270 przytacza *ženicha* z podanego już tekstu biblijnego Budnego, uznając go za przestarzały, a SW VIII 1022 uważa formy *ženich* i *ženiuch* za gwarowe. U Budnego byłaby możliwa pożyczka wschodnia, ale nie u Seklucjana i Kuschiusa, a zatem i u niego to tylko wpływ na wybór jednego z synonimów.

W gwarach polskich *ženich* ‘oblubieniec’, ‘narzeczony’, ‘pan młody’ szczególnie często występuje na pograniczu polsko-czeskim i polsko-słowackim oraz w ogóle szeroko na Śląsku (SGPK VI 441, Zareba AJŚ IV 703, kartoteka SGP), na szczególną uwagę zasługuje zapis Piotra Bąka *žyniŕ* aż w Kramsku pod Koninem oraz podawana przez SGPK VI 442 forma *ženik* ‘oblubieniec’ z Górnego Śląska i z Poznańskiego. Przypomnijmy, że postać z sufiksem *-ik* była notowana w OLA sporadycznie na Białorusi, a w słowackim atlasie gwarowym dosyć często na terenie zachodniej i środkowej Słowacji. Nie ma podstaw, by zakładać tu jakieś zależności. Nazwy te są najpewniej bardzo dawne.

Na Kaszubach w znaczeniu ‘mężczyzna w wieku odpowiednim do ożenku’ i ‘pan młody, nowożeniec’ występują różne formy, jak *ženiŕ* na północy od Gdyni po Puck, *ženik* koło Sierakowic, *ženiŕ*, *ženiŕ* na Zaborach na południu Kaszub (Sychta VI 293). Znowu nie ma powodu, by przyjmować tu jakieś zapożyczenie.

Z pogranicza wschodniego mamy w kartotece SGP *ženich* w Radziuszkach pod Sejnam (Zdancewicz 1957: 253, 1964: 238 podaje stąd formę z akcentem na końcowej sylabie, słusznie przyjmując zapożyczenie rosyjskie lub białoruskie) – tak samo w OLA – i jako silnie nacechowany *ženich* żart. ‘pan młody’ spod Sokółki (Nowowiejski [1997] 2010: 222). Węgorowska 2004: 242 podaje słowo *ženich* ‘oblubieniec’, ‘pan młody’ od przesiedleńca z Kresów Północno-Wschodnich.

Nieco częstsza na pograniczu wschodnim jest forma *ženiuch*. Do zapisu w OLA *ženiŕ* w Słomiance pod Mońkami dochodzi z kartoteki SGP *ženiuch* w Dobryńniewie koło Białegostoku, w Łomazach i Huszczy koło Białej Podlaskiej oraz w Siennicy Różanej koło Krasnegostawu. Forma ta terytorialnie nawiązuje do białoruskiej formy *жаніў* występującej na zachodzie Białorusi. Można byłoby tu przyjąć wpływ białoruski, ale nie sposób też wykluczyć dawnej wspólnoty terytorialnej. Postać słowotwórcza nie ma żadnych cech specjalnie białoruskich i pojawia się niezależnie także na Kaszubach.

Kwaśnicka podaje spod Krasieczyna formę *ženich*, a spod Sanoka *ženiuch*, dodając, że dziś już stanowią one w gwarach okolic Przemyśla jednostki należące do biernego zasobu słownictwa (Kwaśnicka 2005: 115, 142).

W świetle przedstawionych faktów skłonni jesteśmy uznać wyrazy *ženich* i *ženiuch* za prasłowiańskie i ogólnosłowiańskie, które u nas zachowały się na peryferiach jako relikty. Na Śląsku podtrzymało je sąsiedztwo czeskie, na pograniczu wschodnim otoczenie ruskie. By przyjąć pożyczkę na pograniczu wschodnim w ogóle, trzeba założyć, że wprowadziła one tam występowały, ale potem zanikły i dopiero wtórnie zostały przywrócone pod wpływem obcym. Na historyczną zmianę zasięgów tego wyrazu w gwarach nie mamy jednak żadnych dowodów.

Niewątpliwymi pożyczkami są natomiast: *žen'ix* w Radziuszkach koło Sejna, *ženiuk* w punkcie przesiedleńczym 252 koło Pasłęka i *ženich* 'mężczyzna zawierający (mający zamiar zawrzeć) związek małżeński' u przesiedleńców spod Nowogródka (Lewaszkiewicz 2017: 453).

Przedstawiona analiza pokazała, że niejednokrotnie wyrazy pod względem formalnym nie wskazują na pożyczki, co może być fałszywym tropem przy ustalaniu ich pochodzenia. Istotne było ukazanie skomplikowanych sytuacji, kiedy z punktu widzenia synchronii mamy do czynienia z pożyczkami wschodniosłowiańskimi, a analiza materiału historycznego wskazuje na relikty o szerszym zasięgu. Omówienie to pokazało po raz kolejny, jak ważne dla tematyki pogranicza językowego są wielostronne wpływy różnych kontaktujących się języków, które mogą być rozumiane jako interferencje.

Literatura

- AGB = *Atlas gwar bojkowskich*, 1980–1991, oprac. głównie na podstawie zapisów Stefana Hrabca przez Zespół Instytutu Słowianoznawstwa PAN pod kier. Janusza Riegera, I–VII, Wrocław.
- AGM = *Atlas gwar mazowieckich*, 1971–1992, red. A. Strzyżewska, H. Horodyska-Gadkowska, t. 1, t. 2–10 red. A. Kowalska, A. Strzyżewska-Zaremba, Warszawa ; Wrocław.
- AGWB = *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, 1995–2012, t. I, red. S. Glinka, A. Obrębska-Jabłońska, J. Siatkowski, Wrocław 1980, t. II–III, red. S. Glinka, Wrocław 1989–1993, t. IV–X red. I. Maryniakowa, Warszawa.
- ASJ = *Atlas slovenského jazyka*, 1968–1984, red. J. Štolc, F. Buffa, A. Habovštiak, zv. I–IV, Bratislava.
- AUM = *Атлас української мови*, 1984–2001, т. I–III, гол. ред. І.Г. Матвіяс, Київ.
- Bandtkie J., 1806, *Słownik dokładny języka polskiego i niemieckiego. Vollständiges polnisch-deutsches Wörterbuch*, Wrocław.
- Bańkowski SE = Bańkowski A., 2000, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. I–II, Warszawa.
- Basara A., 1972, *Zmiany leksykalne na tle zmiany środowiska*, „Z polskich studiów slawistycznych”, ser. 4: Językoznawstwo, Warszawa, s. 129–135.

- Basara J., 1998, *Siewca słowa rozsiewa*, „Prace Filologiczne”, t. XLIII, s. 67–69.
- Berneker SEW = Berneker E. K., 1908–1913, *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg.
- Bialkevič 1970 = Бялькевіч І.К., *Краёвы слоўнік усходняй Магілёўчыны*, Мінск.
- Bielikowicz S., 1975, *Wincuk gada*, Olsztyn.
- Bilecki S., 2009, *Chłopiec z Leśnik. Dziennik z lat 1939–1945*, [b.m.w., wyd. Bitik].
- Boryś SE = Boryś W., 2005, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków.
- Cechosz-Felczyk I., 2004, *Słownictwo gwary Oleszkowiec i Hreczan (Greczan) na Podolu*, Kraków.
- Chłudzińska J., 1972, *Budowa słowotwórcza rzeczowników w gwarach Warmii i Mazur*, „Prace Filologiczne”, t. XXII, s. 159–289.
- Chojnacki Cz. A., 2010, *Nazwy stopni pokrewieństwa i powinowactwa rodzinnego w gwarach mieszkańców wsi w okolicach Bielska Podlaskiego*, Studziwody.
- Czarkowski L., 2009, *Słownik gwary ludowej w Ziemi Drohickej*, 1907, opr. B. Kuryłowicz, B. Nowowiejski, [w:] *Dziewiętnastowieczne słowniczki gwarowe z Polski północno-wschodniej*, red. B. Nowowiejski, Białystok, s. 131–219.
- Czarnyszewicz F., 1976, *Nadberezyńcy, powieść w trzech tomach osnuta na tle prawdziwych wydarzeń*, Toronto.
- Czczot J., 1846, *Piosnki wieśniacze z nad Niemna i Dźwiny, niektóre przysłowia i idiotyzmy, w mowie Słowiano-Krewickiej s spostrzeżeniami nad nią uczynionemi*, Wilno.
- Czyżewski F., 1986 a, *Zapożyczenia ukraińskie w gwarach b. powiatu włodawskiego*, „Studia nad polszczyzną kresową”, t. IV, Wrocław, s. 81–107.
- Czyżewski F., 1986 b, *Atlas gwar polskich i ukraińskich okolic Włodawy*, Lublin.
- Dał = Даль В.И., 1955–1956, *Толковый словарь живого великорусского языка*, т. I–IV, Москва.
- Dejna AtKiel = Dejna K., 1962–1968, *Atlas gwarowy województwa kieleckiego*, t. I–VI, Łódź.
- Dejna K., 1974–1985, *Słownictwo ludowe z terenu [byłych] województw kieleckiego i łódzkiego*, „Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego”, t. XX–XXXI.
- Domagalski S., 2018, *Balak lwowski. Mowa przedwojennego Lwowa*, Warszawa; Kraków ; Lwów.
- Dzendzeliwski 1969 = Дзэндзелівський Й.О., *Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі*, Київ.
- Dźwigoł R., 2004, *Polskie słownictwo mitologiczne*, Kraków.
- ESBM = *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы*, 1978–, рэд. В. У. Мартынаў, Г. А. Цыхун, Мінск.
- ESJS = *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*, 1989–2018, red. E. Havlová, A. Erhart, I. Janýšková, Praha.
- ESSJ = *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд*, 1974–, ред. О.Н. Трубачев (А.Ф. Журавлев, Ж.Ж. Варбот), Москва.
- ESUM = *Етимологічний словник української мови*, 1982–2012, ред. О.С. Мельничук, т. I–VI, Київ.
- Falińska PST = Falińska B., 1974–1984, *Polskie słownictwo tkackie na tle słowiańskim*, т. I–IV, Wrocław.

- Ferenčíková A., 2019, *Poklady pod povrhom slov ukryté*, Bratislava.
- Gaj-Piotrowski W., 1993, *Duchy i demony*, Wrocław.
- GbHMČ = Gebauer J., 1963, *Historická mluvnice jazyka českého*, I: *Hláskosloví*, Praha.
- GbSl = Gebauer J., 1903–1916, *Slovník staročeský*, sv. I–II, Praha.
- Gloger Z., 1900–1903, *Encyklopedja staropolska ilustrowana*, t. 1–4, Warszawa.
- Gloger Z., 1893, *Słownik gwary ludowej w Tykocińskim*. „Prace Filologiczne”, t. IV, s. 795–904.
- Grochola H., 2012, *Język mieszkańców Spisza. Pleć jako czynnik różnicujący*, Kraków.
- Grzegorzczak R., Puzynina J., 1979, *Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego. Rzeczowniki sufiksalne rodzime*, Warszawa.
- Gud P., Gud N. = Гуд П.А., Гуд Н.И., 1996, *Беларускі кірмаш*, Мінск.
- Handke K., 1996, *Opis języka inwentarzy dóbr rodziny Bagniewskich z XVIII wieku (część 3: Słownictwo)*, [w:] *Polszczyzna regionalna Pomorza*, t. 7, red. K. Handke, s. 119–208.
- Hojsak O., 2018, *Słownik gwary lemkońskiej wsi Wysowa*, oprac. M. Aleksiejewa, J. Rieger, Warszawa.
- Hrabec S., 1949, *Elementy kresowe w języku niektórych pisarzy polskich XVI i XVII wieku*, Toruń.
- Hrabec S., 1955, *O polskiej gwarze wsi Duliby w byłym powiecie buczackim*, „Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego”, t. 3, s. 31–76.
- Hrinčenko = Грінченко Б., 1907–1909, *Словарь української мови*, т. I–IV, Київ.
- HSBM = *Гістарычны слоўнік беларускай мовы*, т. I–XXXVII, рэд. А. Я. Жураўскі, А. М. Булыка, Мінск 1982–2017.
- HSSJ = *Historický slovník slovenského jazyka*, red. M. Majtán, zv. I–VII, Bratislava 1991–2008.
- Jakubaš F., 1954, *Hornjoserbsko-němski słownik*, Budyšin.
- Język 2015 = *Мова Сяненічыны. Дыялектны слоўнік*, ред. В.М. Курцова, Л.П. Кунцэвіч, т. 1–2, Мінск 2015.
- Judycka I., 1961, *Słownictwo z zakresu uprawy roli w gwarach Pomorza Mazowieckiego. Stan obecny, historia i związki z terenami przyległymi*, Wrocław.
- Jungmann J., 1835–1839, *Slovník česko-německý*, sv. I–V, Praha.
- Kálal M., 1923, *Slovenský slovník z literatury aj nářečí*, Banská Bystrica.
- Karaś H., 2013, *Uwagi o lekcyce polszczyzny na Litwie na pograniczu litewsko-lotewsko-białoruskim*, „Acta Baltico-Slavica”, t. 37, s. 359–382.
- Karłowicz J., 1984 (do druku przygotowała E. Smułkowa), *Podręcznik czystej polszczyzny dla Litwinów i Petersburgszczan*, „Studia nad polszczyzną kresową”, t. 3, s. 33–81.
- Kąś J., 2011, *Słownik gwary orawskiej*, t. I–II, Kraków.
- Kellner A., 1946–1949, *Východolašská nářečí*, zv. I–II, Brno.
- Kolberg O., 1964, *Mazowsze*, cz. V. *Dziela wszystkie*, t. 28. Wrocław; Poznań, reedycja fotooffsetowa, pierwodruk: Kraków 1890.
- Kondratiuk M., 1975, [ankieta], [w:] *Беларуска-польскія ізалексы*, Мінск, с. 50–56.
- Koniusz E., 2001, *Polszczyzna z historycznej Litwy w Słowniku gwar polskich Jana Karłowicza*, Kielce.
- Kostecka-Sadowa A., 2008, *Słownictwo gwar polskich w Mościskach i wsiach okolicznych*, [w:] *Słownictwo kresowe. Studia i materiały*, red. J. Rieger, Warszawa, s. 113–260.

- Kostecka-Sadowa A., 2015, *Rzeczownikowe zapożyczenia wschodniosłowiańskie w gwarach polskich*, Kraków.
- Kott F. Š., 1878–1893, *Česko-německý slovník, zvláště gramaticko-frazeologický*, sv. I–VII, Praha.
- Kowalska A., 1975–1979, *Zróźnicowanie słowotwórcze gwar Mazowsza i Podlasia. Rzeczownik*, t. I–II, Wrocław.
- Kowalska A., 2001, *Studia nad dialektem mazowieckim*, Warszawa.
- Kral J., 1986, *Serbsko-němski slovník hornjolužiskeje serbskeje řeče*, Bautzen. Przedruk fototypiczny wydań z 1927 i 1931 roku.
- Kupiszewski W., 1958, *Ze słownictwa ludowego w zakresie astronomii. Ludowe nazwy gwiazdozbiorów*, „Poradnik Językowy”, z. 5, s. 233–245.
- Kuraszkiewicz W., 1931, *Przegląd gwar województwa lubelskiego*, [w:] *Monografia statystyczno-gospodarcza województwa lubelskiego*, t. I, Lublin, s. 273–324.
- Kuraszkiewicz W., 1954, *Zarys dialektologii wschodniosłowiańskiej z wyborem tekstów*, Warszawa.
- Kurzowa Z., 1963 = Kawyn-Kurzowa Z., *Język filomatów i filaretów. Przyczynek do dziejów języka polskiego XIX wieku. Słowotwórstwo i słownictwo*, Wrocław.
- Kurzowa Z., 1985, *Polszczyzna Lwowa i kresów południowo-wschodnich do 1939 roku*. Wydanie II rozszerzone. Warszawa ; Kraków.
- Kurzowa Z., 1993, *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI–XX w.*, Warszawa ; Kraków.
- Kurzowa Z., 2007, *Ze studiów nad polszczyzną kresową. Wybór prac*, Kraków.
- Kuschius M., 1646, *Wegweiser zur polnischen und deutschen Sprache*, Wrocław.
- Kwaśnicka A., 2005, *Polsko-ukraińskie związki leksykalne w zakresie obrzędowości weselnej w gwarach okolic Przemyśla*, Kraków.
- Kwaśnicka-Janowicz A., 2008, *Żywotność wschodnich sławizmów leksykalnych w gwarach Małopolski południowo-wschodniej*, „LingVaria” R. III/1 (5), s. 133–139.
- LAB = *Лексічны атлас беларускіх народных гаворак у пяці тамах*, 1993–1998, рэд. М.В. Бірыла, Ю.Ф. Мацкевіч, Мінск.
- Lehr-Spławiński T., 1914, *O mowie Polaków w Galicji wschodniej*, „Język Polski”, R. II, s. 40–51.
- Lehr-Spławiński T., 1951, *Język polski. Pochodzenie, powstanie, rozwój*, wyd. 2, Warszawa.
- Leksykon 2015 = Хобзей Н., Сімович К., Ястремська Т., Дидик-Меуш Г., 2015, *Лексикон львівський: поважно і на жарт*, видання третє, змінєне і доповненє, Львів.
- Lewaszkiwicz T., 2017, *Język powojennych przesiedleńców z Nowogródka i okolicy*, Poznań.
- Linde S. B., 1854–1860, *Słownik języka polskiego*, t. I–VI, Lwów, wyd. 3. fotooffsetowe, Warszawa 1951.
- Lorentz PW = Lorentz F., 1958–1983, *Pomoranisches Wörterbuch*, fortgeführt von F. Hinze, B. I–V, Berlin.
- Lwów 2015 = *Słownictwo gwarowe przesiedleńców z Ukrainy. Słownik porównawczy kilku wsi we Lwowskiem*, z materiałów zebranych pod kierunkiem W. Paryła, oprac. przez K. Czarnecką, D. A. Kowalską, E. Rudolf-Ziółkowską, pod red. K. Czarneckiej, D. A. Kowalskiej, Kraków.

- Łętowski A., 1915, *Milujmy język ojczysty. Błędy nasze. Rzecz o czystości języka polskiego na Litwie*, Wilno.
- Łopaciński H., 1899, *Przyczynki do nowego słownika języka polskiego*, „Prace Filologiczne”, t. V, s. 681–976.
- Łoś GP = Łoś J., 1922–1927, *Gramatyka polska*, t. I–III, Kraków.
- MAGP = *Mały atlas gwar polskich*, 1957–1970, opr. przez Pracownię Atlasu i Słownika Gwar Polskich Zakładu Językoznawstwa PAN w Krakowie pod kier. K. Nitscha, od t. III pod kier. M. Karasia, Z. Stamirowskiej, od t. IX pod kier. M. Karasia, t. I–XIII, Wrocław.
- Malinowski L. [wydawca], 1887, *Modlitwy Wacława. Zabytek języka polskiego z wieku XV...*, Kraków.
- Marciniak-Firadza R., 2013, *Nazwy osobowych wykonawców czynności w gwarach małopolsko-mazowieckiego pogranicza językowego*, cz. I: *Studium słotwórczo-leksykalne*, Łódź.
- Mazur J., 1976, 1978, *Gwary okolic Biłgoraja*, cz. I: *Fonologia*, cz. II: *Fleksja*, Wrocław.
- Minikowska T., 1980, *Wyrazy ukraińskie w polszczyźnie literackiej XVI w.*, Warszawa.
- Mrongowiusz C., 1835, *Dokładny Słownik Polsko-Niemiecki krytycznie wypracowany*, Königsberg.
- Muka A., 1911–1928, *Słownik dolnosorbische récy a jeje narěcŏw. Wörterbuch der niedersorbischen Sprache und ihren Dialekte*, B. I–III, Petrograd–Praha.
- Nazwiska polskie = *Rozkład występowania nazwisk w powiatach. Nazwisko Czapiga*, <http://nlp.actaforte.pl:8080/Nomina/Ndistr?nazwisko=Czapiga> [dostęp 12.03.2020].
- Nitsch K., 1948, *Studia z historii polskiego słownictwa*, Kraków.
- Nitsch WPP = Nitsch K., 1954–1958, *Wybór pism polonistycznych*, t. I–IV, Wrocław.
- Nowowiejski B., [1992] 2010, *Cechy białoruskie w mowie mieszkańców Sokółki*, [w:] tenże, *Z zagadnień kontaktów językowych*, Białystok, s. 229–247. [przedruk: *Dzieje Lubelszczyzny*, t. VI, *Między Wschodem a Zachodem*, cz. IV, *Zjawiska językowe na pograniczu polsko-ruskim*, red. J. Bartmiński, M. Łesiów, Lublin 1992, s. 209–224].
- Nowowiejski B., [1997] 2010, *Z życia wschodnich sławizmów leksykalnych w mowie miast i miasteczek Białostockich*, [w:] tenże, *Z zagadnień kontaktów językowych*, Białystok, s. 215–228. [przedruk: *Ze studiów nad gwarami wschodniosłowiańskimi w Polsce*, red. F. Czyżewski, M. Łesiów, Lublin 1997, s. 175–187].
- Nowowiejski B., [2000] 2010, *Białorutenizmy leksykalne w polszczyźnie wileńskiej przelomu XIX i XX wieku*, [w:] tenże, *Z zagadnień kontaktów językowych*, Białystok, s. 273–284. [przedruk: *Polsko-białoruskie związki językowe, literackie, historyczne i kulturowe*, red. M. Kondratiuk, Białystok 2000, s. 13–22].
- Nowowiejski B., [2004] 2010, *Polskie słowniczki gwarowe z XIX wieku jako źródło do badania przeszłości polsko-białoruskich stosunków językowych*, [w:] tenże, *Z zagadnień kontaktów językowych*, Białystok, s. 263–271. [przedruk: *Polsko-białoruskie związki językowe, literackie, historyczne i kulturowe*, red. S. Musijenko, Grodno 2004, s. 88–94].
- OKDA V = *Общекарпатский диалектологический атлас*, вып. 5, 1997, red. I. Ripka, Bratislava.
- OLA IV, 2012 = *Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная*, вып. 4: *Сельское хозяйство. Slovanský jazykový atlas. Lexikálno-*

- slovotvorná séria, zv. 4: *Pol'nohospodárstvo*, red. A. Ferenčíková (ved. red.), M. Chochol, H. Jenč, L'. Králik, J. Siatkowski, Ž.Ž. Varbot, P. Žigo, Bratislava.
- OLA X, 2015 = *Общеславянский лингвистический атлас*. Серия лексико-словообразовательная, вып. 10: *Народные обычаи*, ред. Т.И. Вендина, Москва ; Санкт-Петербург.
- Osipowicz A., 2009, *Słowniczek gwary augustowskiej*, [w:] *Dziewiętnastowieczne słowniczki gwarowe z Polski północnowschodniej*, red. B. Nowowiejski, Białystok, s. 7–130.
- Ožegov = Ожегов С.И., 2008, *Словарь русского языка*, 25-е издание, ред. Л.И. Скворцов, Москва.
- Paryl W., 2004, *Słownik gwary przesiedleńców ze wsi Tuligłowy koło Komarna*, przy współpracy M. Mieszczankowskiej, Kraków.
- Pawłowski E., 2002, *Osobliwości regionalnego języka Muszyny i Tylicza*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica I”, Folia 6, s. 475–511, <http://rep.up.krakow.pl/xmlui/bitstream/handle/11716/4607/AF006-41-Osobliwosci-Pawlowski.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [dostęp 20.12.2019].
- Pelcowa H., 1985, *Studia nad słownictwem gwarowym Lubelszczyzny*. Cz. I, *Słownictwo pochodzenia małopolskiego*, Lublin.
- Pelcowa H., 1994, *Mazowizmy leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*, Lublin.
- Pelcowa H., 1997, *Słownictwo wschodniosłowiańskie w gwarach Polski środkowo-wschodniej w świetle związków językowych polsko-ukraińskich*, [w:] *Ze studiów nad gwarami wschodniosłowiańskimi w Polsce*, red. F. Czyżewski, M. Łesiów, Lublin, s. 189–211. – (Rozprawy Slawistyczne ; 12).
- Pelcowa H., 2001, *Interferencje leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*, Lublin.
- Pelcowa SGL III = Pelcowa H., 2015, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. III: *Świat zwierząt*, Lublin.
- Pełowski F., 1974, *Odczasownikowe nazwy wykonawców czynności w polszczyźnie XVI wieku*, Wrocław.
- Pful 1968 = Pful K. B. / Pful Ch. T., *Lužiski serbski słownik*. *Lausitzisch Wendisches Wörterbuch*, Budyšin 1866, przedruk: Bautzen.
- Plet = Pleteršnik M., 1894–1895, *Slovensko-nemški slovar*, I–II, Ljubljana.
- Podolák J., 1957, *Nomenklatura pluhu na území slovenského etnika*, „Slovenský národopis” V, s. 307–335.
- Polska a Czechy. Dziesięć wieków sąsiedztwa*, 1947, pod red. Z. Wojciechowskiego, napisali T. Lehr-Spławiński, K. Piwarski, Z. Wojciechowski, Katowice; Kraków.
- Pomianowska W., 1963, *Klasyfikacja rzeczowników odrzeczownikowych. Studium ze słowotwórstwa i geografii lingwistycznej*, Wrocław.
- PS = *Příruční slovník jazyka českého*, 1933–1957, sv. I–VIII, Praha.
- Redliński E., 1973, *Konopielka*, Warszawa. <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/redlinski-konopielka.html> [dostęp 12.03.2020].
- Rembiszewska D. K., 2006, *Dynamika rozwoju gwary Knyszyna i okolic na Podlasiu w XX wieku*, Warszawa.
- Rembiszewska D. K., 2007, *Słownik dialektu knyszyńskiego Czesława Kudzinowskiego*, Łomża.

- RHSJ = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, 1880–1976, ured. Đ. Daničić i in., knj. I–XXIII, Zagreb.
- Rieger J., 1995, *Słownictwo i nazewnictwo lemkowski*. Warszawa.
- Rieger J., 2014, *Słownictwo polszczyzny gwarowej na Brzławszczyźnie*, Warszawa.
- Rieger J., Masojć I., Rutkowska K., 2006, *Słownictwo polszczyzny gwarowej na Litwie*, Warszawa.
- Rolnik 1875 = „Rolnik: czasopismo dla gospodarzy wiejskich. Organ urzędowy c. k. Towarzystwa gospodarskiego galicyjskiego i Towarzystwa ku podniesieniu chowu koni”, t. 16, z. 4, kwiecień.
- RóżnSłow = Maryniakowa I., Rembiszewska D. K., Siatkowski J., 2015, *Różnojęzyczne słownictwo gwarowe Podlasia, Suwalszczyzny i północno-wschodniego Mazowsza*, Warszawa.
- RSHJ = *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, 1959–, Београд.
- Rusek J., 1996, *Dzieje nazw zawodów w językach słowiańskich*, Warszawa.
- Rzewuski H., [1834] 1900, *Pamiętki starego szlachcica litewskiego*, Warszawa.
- SXVII–XVIII = *Słownik języka polskiego XVII w. i I. połowy XVIII wieku*, Kraków, 1999–. <https://sxvii.pl/> [dostęp 11.02.2019].
- Sawaniewska-Mochowa Z., 1984, *Teksty gwarowe z okolic Bartoszyca*, „Studia nad polszczyzną kresową”, t. III, s. 169–175.
- Sawaniewska-Mochowa Z., 1990, *Poradnik Jana Karłowicza jako źródło poznania potocznej polszczyzny północnokresowej*. *Słownictwo*, Warszawa. (= *Polono-Slavica Varsoviensia* ; 5).
- Sawaniewska-Mochowa Z., 2002, *Ze studiów nad socjolektem drobnej szlachty kowieńskiej XIX w. (na podstawie słowników przekładowych Antoniego Juszkiewicza)*, Bydgoszcz.
- Schmidt J., Erdmann A., 1836, *Nowy kieszonkowy polsko-rossyjski i rossyjsko-polski słownik / Новый карманный польско-русский и русско-польский словарь*, Lipsk.
- Schuster-Šewc H., 1978–1996, *Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache*, B. I–V, Bautzen.
- SDRJ = *Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.)*, ред. Р.И. Аванесов, Москва 1988–.
- SEMSNO 1 = *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 1: *Odapelatywne nazwy osobowe*, 2000, opr. A. Cieślíkowa przy współudziale J. Szymowej, K. Rymuta, Kraków.
- SGP = *Słownik gwar polskich*, 1977–, opr. przez Zakład Dialektologii Polskiej Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie pod kier. M. Karasia, od t. II pod kier. J. Reichana, od t. VI pod kier. J. Okoniowej, od t. IX pod kier. R. Kucharzyk, Wrocław ; Kraków.
- SGPK = Karłowicz J., *Słownik gwar polskich*, t. I–VI, Kraków 1900–1911.
- Siatkowski BFJP = Siatkowski J., 1965–1970, *Bohemizmy fonetyczne w języku polskim*, t. I–II, Wrocław.
- Siatkowski J., 2005, *Słowiańskie nazwy wykonawców zawodów w historii i dialektach*, Warszawa.
- Sierociuk J., (red.), 2019, *Słownik języka mieszkańców ziemi lukowskiej. Praca na roli i w gospodarstwie*, Poznań.
- SJPD = *Słownik języka polskiego*, 1958–1969, red. W. Doroszewski, t. I–XI, Warszawa.

- SJPSzym = *Słownik języka polskiego*, 1978–1981, red. M. Szymczak, t. I–III, Warszawa.
- SJS = *Slovník jazyka staroslověnského*, 1966–1997, red. J. Kurz, Z. Hauptová, t. I–IV, Praha.
- Sławski SE = Sławski F., 1952–1982, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. I–V, Kraków.
- Sławski SP = *Słownik prasłowiański*, 1974–, opr. Zespół Zakładu Słowianoznawstwa PAN, red. F. Sławski, Wrocław.
- SMPP = Grek-Pabisowa I., Ostrówka M., Biesiadowska-Magdziarz B., 2017, *Słownik mówionej polszczyzny północnokresowej*, Warszawa.
- Smułkowa E., 1968, *Słownictwo z zakresu uprawy roli w gwarach wschodniej Białostoczczyzny na tle wschodniosłowiańskim*, Wrocław.
- Smułkowa E., [1984] 2002, *Uwagi do metody badań nad leksyką gwarową pogranicza językowego*, [w:] *Studia nad gwarami Białostoczczyzny. Morfologia i słownictwo*, Warszawa, 1984, s. 67–71. [przedruk: E. Smułkowa, *Białoruś i pogranicza. Studia o języku i społeczeństwie*, 2002, Warszawa, s. 288–292].
- Smułkowa E., (red.), 2009, *Brasławszczyzna. Pamięć i współczesność*, t. 2: *Słownictwo dwujęzycznych mieszkańców rejonu (Słownik brasławski)*, Warszawa.
- SOWM = *Słownik gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur*, 1987–, opr. przez Pracownię SGOWM Zakładu Językoznawstwa PAN w Warszawie, red. Z. Stamirowska, H. Perzowa i in., Wrocław ; Warszawa ; Kraków.
- SP = *Słownik prasłowiański*, 1974–, opr. Zespół Zakładu Słowianoznawstwa PAN, red. F. Sławski, Wrocław.
- SPXVI = *Słownik polszczyzny XVI wieku*, 1966–, red. M. R. Mayenowa (F. Peplowski, K. Mrowcewicz), Wrocław.
- SPZB = *Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча у пяці тамах*, 1979–1986, рэд. Ю.Ф. Мацкевіч, т. I–V, Мінск.
- Srezniewski = Срезневский И. И., 1893–1912, *Материалы для Словаря древнерусского языка*, т. I–III, Санкт-Петербург.
- SRJ XI–XVII = *Словарь русского языка XI–XVII вв.*, 1975–, ред. С.Г. Бархударов (Ф.П. Филин, Д.Н. Шмелев, Г.А. Богатова, В.Б. Крысько, Р.Н. Кривко), Москва.
- SRJ XVIII = *Словарь русского языка XVIII века*, 1984–, ред. Ю.С. Сорокин (З.М. Петрова), Ленинград (Санкт-Петербург).
- SRNG = *Словарь русских народных говоров*, 1965–, составил (с II т. гл. ред.) Ф.П. Филин (Ф.П. Сороколетов), Москва ; Ленинград ; Санкт-Петербург.
- SSJ = *Slovník slovenského jazyka*, 1959–1968, red. Š. Peciar, zv. I–VI, Bratislava.
- SSJČ = *Slovník spisovného jazyka českého*, 1960–1971, red. B. Havránek, sv. I–IV, Praha.
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 1970–1991, ured. M. Klopčič, knj. I–V, Ljubljana.
- SSN = *Slovník slovenských nářečí*, 1994–, red. I. Ripka, Bratislava.
- SSNO = *Słownik staropolskich nazw osobowych*, 1950–1965, red. W. Taszycki, t. I–VII, Wrocław.
- SSRLJ = *Словарь современного русского литературного языка*, 1950–1965, ред. Ф.П. Филин, I–XVII, Москва ; Ленинград.

- SStp = *Słownik staropolski*, 1953–2004, red. S. Urbańczyk, t. I–XI, Warszawa ; Kraków.
- Starosta M., 1999, *Dolnoserbbsko-nimski słownik. Niedersorbisch-deutsches Wörterbuch*, Budyšin/Bautzen.
- SUM = *Словник української мови*, 1970–1980, ред. І.К. Білодід, т. I–XI, Київ.
- SUM XVI–XVII = *Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.*, 1994–, ред. Д.Г. Гринчишин, Львів.
- SW = *Słownik języka polskiego*, 1908–1927, red. J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, t. I–VIII, Warszawa. [tzw. *Słownik warszawski*].
- SWil = *Słownik języka polskiego*, 1861, wypracowany przez A. Zdanowicza, M. Bohusza Szyszke i innych, t. I–II, Wilno.
- Sychta B., 1967–1976, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, t. I–VII, Wrocław.
- Szymczak SGD = Szymczak M., 1962–1973, *Słownik gwary Domaniewka w powiecie łączyskim*, Wrocław.
- Šaučenja 2001 = Шаўчэня М., *Культурныя аспекты функцыянавання беларускага кірмаша ў XIX ст. (на матэрыялах Гродзенскай губерні)*, [w:] *Культура Гродзенскага рэгіёну: Праблемы развіцця ва ўмовах поліэтнічнага сумежжа. Зборнік навуковых прац*, Гродна, с. 79–84.
- Tablic B., 1846, [w publikacji:] *Hlasowé o potřebě jednoty spisowného jazyka pro Čechy, Morawany a Slováky*, Praha.
- Taborska A., 2014, *Licho i inni*, Warszawa.
- Tarnacki J., 1939, *Studia porównawcze nad geografią wyrazów (Polesie – Mazowsze)*, Warszawa.
- Tarnopol 2007 = *Słownictwo gwarowe przesiedleńców z Ukrainy. Słownik porównawczy kilku wsi w Tarnopolskiem*, z materiałów zebranych pod kierunkiem W. Paryła, oprac. przez K. Czarnecką, D. Kowalską, E. Rudolf-Ziółkowską, (red.) J. Rieger, Kraków.
- Taszycki W., 1927, *Czechizmy w języku Reja*, „Prace Filologiczne”, t. 12, s. 54–67.
- Trubačev 1959 = Трубачев О.Н., *История славянских терминов родства и некоторых древнейших терминов общественного строя*, Москва.
- TSBM = *Тлумачальны слоўнік беларускай мовы*, 1977–1984, ред. К.К. Атраховіч (К. Крапіва), т. I–V, Мінск.
- Turonek Z., 1984, *Struktura leksykalna białoruskiej gwary wsi Ruszczany w aspekcie zapożyczeń z języka polskiego*, [w:] *Studia nad gwarami Białostoczczyzny. Morfologia i słownictwo*, red. E. Smułkowa, I. Maryniakowa, Warszawa, s. 73–90.
- Turska H., 1982, *O powstaniu polskich obszarów językowych na Wileńszczyźnie*, „Studia nad polszczyzną kresową”, t. I, s. 19–121.
- Vasmer ESRJ = Фасмер М., 1964–1973, *Этимологический словарь русского языка*, перевод с нем. и дополнения О.Н. Трубачева, т. I–IV, Москва.
- Walicki A., 1886, *Błędy nasze w mowie i piśmie ku szkodzie języka polskiego popełniane oraz prowincjonalizmy*, wyd. 3, Kraków ; Warszawa.
- Wendina = Вендина Т.И., 2014, *Типология лексических ареалов Славии*, Москва, Санкт-Петербург.
- Werenicz 1990 = Веренич В.Л., *Польско-белорусское взаимодействие (на материале мазурского островного говора в Полесье)*, „Studia nad polszczyzną kresową”, t. V, Wrocław, s. 7–141.

- Węgorowska K., 2004, *Językowe świadectwa kultury i obyczajowości Kresów Północno-Wschodnich*, Zielona Góra.
- Wojtyła-Świerżowska M., 1974, *Prasłowiańskie nomen agentis*, Wrocław.
- Wronicz J., (red.), 1995, *Słownik gwarowy Śląska Cieszyńskiego*, Wisła ; Ustroń.
- WSRP = Mirowicz A., Dulewiczowa I., Grek-Pabisowa I., Maryniakowa I., 1986–1987, *Wielki słownik rosyjsko-polski*, t. I–II, Warszawa.
- Wyderka SGS = Wyderka B., (red.), 2000–2017, *Słownik gwar śląskich*, t. I–XVI, Opole.
- Zaręba AJS = Zaręba A., 1969–1996, *Atlas językowy Śląska*, t. I–VII, 1969–1989, Kraków, t. VIII, 1996, Warszawa.
- Zaręba A., 1968, *Dialekty mieszane i przejściowe w ujęciu diachronicznym (na przykładzie polsko-słowackiej gwary Hut i Borowego)*, „Język Polski”, R. XLVIII, s. 132–133.
- Zdanczewicz T., 1957, *Osobliwości akcentowe w gwarze wsi Radziuszki pod Sejnami*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, t. II, s. 247–269.
- Zdanczewicz T., 1964, *Wpływy litewskie i wschodniosłowiańskie w polskich gwarach pod Sejnami*, „Acta Baltico-Slavica”, t. I, s. 227–246.
- Zdanczewicz T., 1966, *Wpływy białoruskie w polskich gwarach pod Sejnami*, Poznań.
- Zdaniukiewicz A. A., 1972, *Gwara Łopatowszczyzny: fonetyka, fleksja, słownictwo*, Wrocław.

References

- AGB = *Atlas gwar bojkowskich*, 1980–1991, oprac. głównie na podstawie zapisów Stefana Hrabca przez Zespół Instytutu Słowianoznawstwa PAN pod kier. Janusza Riegera, I–VII, Wrocław.
- AGM = *Atlas gwar mazowieckich*, 1971–1992, red. A. Strzyżewska, H. Horodyska-Gadkowska, t. 1, t. 2–10 red. A. Kowalska, A. Strzyżewska-Zaremba, Warszawa; Wrocław.
- AGWB = *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, 1995–2012, t. I, red. S. Glinka, A. Obrębska-Jabłońska, J. Siatkowski, Wrocław 1980, t. II–III, red. S. Glinka, Wrocław 1989–1993, t. IV–X red. I. Maryniakowa, Warszawa.
- ASJ = *Atlas slovenského jazyka*, 1968–1984, red. J. Štolc, F. Buffa, A. Habovštiak, zv. I–IV, Bratislava.
- AUM = *Atlas ukraïns'koï movy*, 1984–2001, ed. I. H. Mateviiias, vols. I–III, Kyïv.
- Bandtkie J., 1806, *Słownik dokładny języka polskiego i niemieckiego. Vollständiges polnisch-deutsches Wörterbuch*, Wrocław.
- Bańkowski SE = Bańkowski A., 2000, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. I–II, Warszawa.
- Basara A., 1972, *Zmiany leksykalne na tle zmiany środowiska*, „Z polskich studiów slawistycznych”, ser. 4: Językoznawstwo, Warszawa, s. 129–135.
- Basara J., 1998, *Siewca słowa rozsiewa*, „Prace Filologiczne”, t. XLIII, s. 67–69.
- Berneker SEW = Berneker E. K., 1908–1913, *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg.

- Bialkevič 1970 = Bial'kevich I.K., *Kraiovy slovník ũskhodniaĭ Mahiliovshchyny*, Minsk.
- Bielikowicz S., 1975, *Wincuk gada*, Olsztyn.
- Bilecki S., 2009, *Chłopiec z Leśnik. Dziennik z lat 1939–1945*, [b.m.w., wyd. Bitik].
- Boryś SE = Boryś W., 2005, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków.
- Cechosz-Felczyk I., 2004, *Słownictwo gwary Oleszkowiec i Hreczan (Greczan) na Podolu*, Kraków.
- Chłudzińska J., 1972, *Budowa słowotwórcza rzeczowników w gwarach Warmii i Mazur*, „Prace Filologiczne” t. XXII, s. 159–289.
- Chojnacki Cz. A., 2010, *Nazwy stopni pokrewieństwa i powinowactwa rodzinnego w gwarach mieszkańców wsi w okolicach Bielska Podlaskiego*, Studziwody.
- Czarkowski L., 2009, *Słownik gwary ludowej w Ziemi Drohickej*, 1907, opr. B. Kuryłowicz, B. Nowowiejski, [w:] *Dziewiętnastowieczne słowniczki gwarowe z Polski północno-wschodniej*, red. B. Nowowiejski, Białystok, s. 131–219.
- Czarnyszewicz F., 1976, *Nadberezyńcy, powieść w trzech tomach osnuta na tle prawdziwych wydarzeń*, Toronto.
- Czczot J., 1846, *Piosnki wieśniacze z nad Niemna i Dźwiny, niektóre przysłowia i idyotyzmy, w mowie Słowiano-Krewickiej s spostrzeżeniami nad nią uczynionemi*, Wilno.
- Czyżewski F., 1986 a, *Zapóżyczenia ukraińskie w gwarach b. powiatu włodawskiego*, „Studia nad polszczyzną kresową”, t. IV, Wrocław, s. 81–107.
- Czyżewski F., 1986 b, *Atlas gwar polskich i ukraińskich okolic Włodawy*, Lublin.
- Dal = Dal' V.I., 1955–1956, *Tolkovyĭ slovar' zhivogo velikoruskogo iazyka*, vols. I–IV, Moskva.
- Dejna AtlKiel = Dejna K., 1962–1968, *Atlas gwarowy województwa kieleckiego*, t. I–VI, Łódź.
- Dejna K., 1974–1985, *Słownictwo ludowe z terenu [byłych] województw kieleckiego i łódzkiego*, „Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego”, t. XX–XXXI.
- Domagalski S., 2018, *Balak lwowski. Mowa przedwojennego Lwowa*, Warszawa; Kraków; Lwów.
- Dzendzeliwski 1969 = Dzendzelivs'kyĭ Ī.O., *Ukraińsko-zakhidnoslov'ians'ki leksychni paraleli*, Kyĭv.
- Dźwigoł R., 2004, *Polskie słownictwo mitologiczne*, Kraków.
- ESBM = *Ėtymalahichny sloŭnik belaruskaj movy*, 1978–, ed. V.U. Martynaŭ, H.A. TSykhun, Minsk.
- ESJS = *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*, 1989–2018, red. E. Havlová, A. Erhart, I. Janyšková, Praha.
- ESSJ = *Ėtimoloicheskiĭ slovar' slavianskikh iazykov. Praslavianskiĭ leksicheskiĭ fond*, 1974–, vols. 1–, ed. O.N. Trubachov, Moskva.
- ESUM = *Etymolohichnyĭ slovnyk ukraińskoĭ movy*, 1982–2012, ed. O.S. Mel'nychuk, vols. 1–6, Kyĭv.
- Falińska PST = Falińska B., 1974–1984, *Polskie słownictwo tkackie na tle słowiańskim*, t. I–IV, Wrocław.
- Ferenčíková A., 2019, *Poklady pod povrhom slov ukryté*, Bratislava.
- Gaj-Piotrowski W., 1993, *Duchy i demony*, Wrocław.
- GbHMĀ = Gebauer J., 1963, *Historická mluvnická jazyka českého*, I: *Hláskosloví*, Praha.

- GbSl = Gebauer J., 1903–1916, *Slovník staročeský*, sv. I–II, Praha.
- Gloger Z., 1900–1903, *Encyklopedia staropolska ilustrowana*, t. 1–4, Warszawa.
- Gloger Z., 1893, *Slovník gwary ludowej w Tykocińskim*. „Prace Filologiczne”, t. IV, s. 795–904.
- Grochola H., 2012, *Język mieszkańców Spisza. Pleć jako czynnik różnicujący*, Kraków.
- Grzegorzczak R., Puzynina J., 1979, *Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego. Rzeczowniki sufiksalne rodzime*, Warszawa.
- Gud P., Gud N. = Hud P.A., Hud N.I., 1996, *Belaruski kirmash*, Minsk.
- Handke K., 1996, *Opis języka inwentarzy dóbr rodziny Bagniewskich z XVIII wieku (część 3 Słownictwo)*, [w:] *Polszczyzna regionalna Pomorza*, t. 7, red. K. Handke, s. 119–208.
- Hojsak O., 2018, *Słownik gwary lemkońskiej wsi Wysowa*, oprac. M. Aleksiejewa, J. Rieger, Warszawa.
- Hrabec S., 1949, *Elementy kresowe w języku niektórych pisarzy polskich XVI i XVII wieku*, Toruń.
- Hrabec S., 1955, *O polskiej gwarze wsi Duliby w byłym powiecie buczackim*, „Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego”, t. 3, s. 31–76.
- Hrinchenko B., 1907–1909, *Slovar' ukraïns'koï moyi*, vols. I–IV, Kyïv.
- HSBM = *Historychny sloŭnik belaruskaj moyi*, vols. I–XXXVII, eds. A.IA. ZHuraŭski, A.M. Bulyka, Minsk 1982–2017.
- HSSJ = *Historický slovník slovenského jazyka*, red. M. Majtán, zv. I–VII, Bratislava 1991–2008.
- Jakubaš F., 1954, *Hornjoserbsko-němski slovník*, Budyšin.
- Język 2015 = *Mova Sennenshchyny. Dyialektny sloŭnik*, 2015, ed. V.M. Kurtsova, L.P. Kuntsëvich, vols. 1–2, Mińsk.
- Judycka I., 1961, *Słownictwo z zakresu uprawy roli w gwarach Pomorza Mazowieckiego. Stan obecny, historia i związki z terenami przyległymi*, Wrocław.
- Jungmann J., 1835–1839, *Slovník česko-německý*, sv. I–V, Praha.
- Kálal M., 1923, *Slovenský slovník z literatúry aj nářečí*, Banská Bystrica.
- Karaś H., 2013, *Uwagi o leksyce polszczyzny na Litwie na pograniczu litewsko-lotewsko-białoruskim*, „Acta Baltico-Slavica”, t. 37, s. 359–382.
- Karłowicz J., 1984 (do druku przygotowała E. Smułkowa), *Podręcznik czystej polszczyzny dla Litwinów i Petersburszczan*, „Studia nad polszczyzną kresową”, t. 3, s. 33–81.
- Kąś J., 2011, *Słownik gwary orawskiej*, t. I–II, Kraków.
- Kellner A., 1946–1949, *Východolašská nářečí*, zv. I–II, Brno.
- Kolberg O., 1964, *Mazowsze*, cz. V. *Dzieła wszystkie*, t. 28. Wrocław; Poznań, reedycja fotooffsetowa, pierwodruk: Kraków 1890.
- Kondratiuk M., 1975, [ankieta], [in:] *Belaruska-polskiia izaleksy*, Minsk, pp. 50–56.
- Koniusz E., 2001, *Polszczyzna z historycznej Litwy w Słowniku gwar polskich Jana Karłowicza*, Kielce.
- Kostecka-Sadowa A., 2008, *Słownictwo gwar polskich w Mościskach i wsiach okolicznych*, [w:] *Słownictwo kresowe. Studia i materiały*, red. J. Rieger, Warszawa, s. 113–260.
- Kostecka-Sadowa A., 2015, *Rzeczownikowe zapożyczenia wschodniosłowiańskie w gwarach polskich*, Kraków.

- Kott F. Š., 1878–1893, *Česko-německý slovník, zvláště gramaticko-frazeologický*, sv. I–VII, Praha.
- Kowalska A., 1975–1979, *Zróźnicowanie słowotwórcze gwar Mazowsza i Podlasia. Rzeczownik*, t. I–II, Wrocław.
- Kowalska A., 2001, *Studia nad dialektem mazowieckim*, Warszawa.
- Kral J., 1986, *Serbsko-němski slovník hornjołužiskeje serbskeje řeče*, Bautzen. Przedruk fototypiczny wydań z 1927 i 1931 roku.
- Kupiszewski W., 1958, *Ze słownictwa ludowego w zakresie astronomii. Ludowe nazwy gwiazdozbiorów*, „Poradnik Językowy”, z. 5, s. 233–245.
- Kuraszkiewicz W., 1931, *Przegląd gwar województwa lubelskiego*, [w:] *Monografia statystyczno-gospodarcza województwa lubelskiego*, t. I, Lublin, s. 273–324.
- Kuraszkiewicz W., 1954, *Zarys dialektologii wschodniosłowiańskiej z wyborem tekstów*, Warszawa.
- Kurzowa 1963 = Kawyn-Kurzowa Z., *Język filomatów i filaretów. Przyczynek do dziejów języka polskiego XIX wieku. Słowotwórstwo i słownictwo*, Wrocław.
- Kurzowa Z., 1985, *Polszczyzna Lwowa i kresów południowo-wschodnich do 1939 roku*. Wydanie II rozszerzone. Warszawa ; Kraków 1985.
- Kurzowa Z., 1993, *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI–XX w.*, Warszawa ; Kraków.
- Kurzowa Z., 2007, *Ze studiów nad polszczyzną kresową. Wybór prac*, Kraków.
- Kuschius M., 1646, *Wegweiser zur polnischen und deutschen Sprache*, Wrocław.
- Kwaśnicka A., 2005, *Polsko-ukraińskie związki leksykalne w zakresie obrzędowości weselnej w gwarach okolic Przemyśla*, Kraków.
- Kwaśnicka-Janowicz A., 2008, *Żywotność wschodnich sławizmów leksykalnych w gwarach Małopolski południowo-wschodniej*, „LingVaria” R. III/1 (5), s. 133–139.
- LAB = *Leksichny atlas belaruskikh narodnykh havorak u piatsi tomakh*, 1993–1998, eds. M.V. Biryła, F. Matskevich, Minsk.
- Lehr-Spławiński T., 1914, *O mowie Polaków w Galicji wschodniej*, „Język Polski”, R. II, s. 40–51.
- Lehr-Spławiński T., 1951, *Język polski. Pochodzenie, powstanie, rozwój*, wyd. 2, Warszawa.
- Leksykon 2015 = Khobzei N., Simovych K., IASTREMS’KA T., H. DYDYK-MEUSH, *Leksykon l’vivs’kyi: povazhno i na zhart*, wyd. 3-e, zminene i dopovnene, L’viv.
- Lewaszkiwicz T., 2017, *Język powojennych przesiedleńców z Nowogródka i okolicy*, Poznań.
- Linde S. B., 1854–1860, *Słownik języka polskiego*, t. I–VI, Lwów, wyd. 3. fotooffsetowe, Warszawa 1951.
- Lorentz PW = Lorentz F., 1958–1983, *Pomoranisches Wörterbuch*, fortgeführt von F. Hinze, B. I–V, Berlin.
- Lwów 2015 = *Słownictwo gwarowe przesiedleńców z Ukrainy. Słownik porównawczy kilku wsi we Lwowskiem*, z materiałów zebranych pod kierunkiem W. Paryła, oprac. przez K. Czarnecką, D. A. Kowalską, E. Rudolf-Ziółkowską, pod red. K. Czarneckiej, D. A. Kowalskiej, Kraków.
- Łętowski A., 1915, *Milujmy język ojczysty. Błędy nasze. Rzecz o czystości języka polskiego na Litwie*, Wilno.

- Łopaciński H., 1899, *Przyczynki do nowego słownika języka polskiego*, „Prace Filologiczne”, t. V, s. 681–976.
- Łoś GP = Łoś J., 1922–1927, *Gramatyka polska*, t. I–III, Kraków.
- MAGP = *Mały atlas gwar polskich*, 1957–1970, opr. przez Pracownię Atlasu i Słownika Gwar Polskich Zakładu Językoznawstwa PAN w Krakowie pod kier. K. Nitscha, od t. III pod kier. M. Karasia, Z. Stamirowskiej, od t. IX pod kier. M. Karasia, t. I–XIII, Wrocław.
- Malinowski L. [wydawca], 1887, *Modlitwy Wacława. Zabytek języka polskiego z wieku XV...*, Kraków.
- Marciniak-Firadza R., 2013, *Nazwy osobowych wykonawców czynności w gwarach małopolsko-mazowieckiego pogranicza językowego*, cz. I: *Studium słotwórczo-leksykalne*, Łódź.
- Mazur J., 1976, 1978, *Gwary okolic Biłgoraja*, cz. I: *Fonologia*, cz. II: *Fleksja*, Wrocław.
- Minikowska T., 1980, *Wyrazy ukraińskie w polszczyźnie literackiej XVI w.*, Warszawa.
- Mrongowiusz C., 1835, *Dokładny Słownik Polsko-Niemiecki krytycznie wypracowany*, Königsberg.
- Muka A., 1911–1928, *Słownik dolnosorbische rěcy a jeje narěcaw. Wörterbuch der niedersorbischen Sprache und ihren Dialekte*, B. I–III, Petrograd ; Praha.
- Nazwiska polskie = *Rozkład występowania nazwisk w powiatach. Nazwisko Czapiga*, <http://nlp.actaforte.pl:8080/Nomina/Ndistr?nazwisko=Czapiga> [access 12.03.2020].
- Nitsch K., 1948, *Studia z historii polskiego słownictwa*, Kraków.
- Nitsch WPP = Nitsch K., 1954–1958, *Wybór pism polonistycznych*, t. I–IV, Wrocław.
- Nowowiejski B., [1992] 2010, *Cechy białoruskie w mowie mieszkańców Sokółki*, [w:] tenże, *Z zagadnień kontaktów językowych*, Białystok, s. 229–247. [przedruk: *Dzieje Lubelszczyzny*, t. VI, *Między Wschodem a Zachodem*, cz. IV, *Zjawiska językowe na pograniczu polsko-ruskim*, red. J. Bartmiński, M. Łesiów, Lublin 1992, s. 209–224].
- Nowowiejski B., [1997] 2010, *Z życia wschodnich sławizmów leksykalnych w mowie miast i miasteczek Białostockizny*, [w:] tenże, *Z zagadnień kontaktów językowych*, Białystok, s. 215–228. [przedruk: *Ze studiów nad gwarami wschodniosłowiańskimi w Polsce*, red. F. Czyżewski, M. Łesiów, Lublin 1997, s. 175–187].
- Nowowiejski B., [2000] 2010, *Białorutenizmy leksykalne w polszczyźnie wileńskiej przelomu XIX i XX wieku*, [w:] tenże, *Z zagadnień kontaktów językowych*, Białystok, s. 273–284. [przedruk: *Polsko-białoruskie związki językowe, literackie, historyczne i kulturowe*, red. M. Kondratiuk, Białystok 2000, s. 13–22].
- Nowowiejski B., [2004] 2010, *Polskie słowniczki gwarowe z XIX wieku jako źródło do badania przeszłości polsko-białoruskich stosunków językowych*, [w:] tenże, *Z zagadnień kontaktów językowych*, Białystok, s. 263–271. [przedruk: *Polsko-białoruskie związki językowe, literackie, historyczne i kulturowe*, red. S. Musijenko, Grodno 2004, s. 88–94].
- OKDA V = *Obshchekarpatskiĭ dialektologicheskii atlas*, vyp. 5, 1997, ed. I. Ripka Bratislava.
- OLA IV, 2012 = *Obshcheshlavianskiĭ lingvistichekii atlas*. Seria leksiko-slovoobrazovatel'naiia, vyp. 4: *Sel'skoe khoziaĭstvo. Slovanský jazykový atlas*. Lexikálno-slovotvorná seria, zv. 4: *Pol'nohospodárstvo*, red. A. Ferenčíková (ved. red.), M. Chochol, H. Jenč, L'. Králik, J. Siatkowski, Ž.Ž. Varbot, P. Žigo, Bratislava.

- OLA X, 2015 = *Obshcheshlavianskiĭ lingvisticheskiĭ atlas*. Seria leksiko-slovoobrazovatel'naiia, vyp. 10: *Narodnye obychai*, ed. T.I. Vendina, Moskva ; Sankt-Petersburg.
- Osipowicz A., 2009, *Słowniczek gwary augustowskiej*, [w:] *Dziewiętnastowieczne słowniczki gwarowe z Polski północnowschodniej*, red. B. Nowowiejski, Białystok, s. 7–130.
- Ožegov = Ozhegov S. I., 2008, *Slovar' russkogo iazyka*, 25-izdanie, ed. L.I. Skvortsov, Moskva.
- Paryl W., przy współpracy M. Mieszczankowskiej, 2004, *Słownik gwary przesiedleńców ze wsi Tuligłowy koło Komarna*, Kraków.
- Pawłowski E., 2002, *Osobliwości regionalnego języka Muszyny i Tylicza*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica I”, Folia 6, s. 475–511, <http://rep.up.krakow.pl/xmlui/bitstream/handle/11716/4607/AF006-41-Osobliwosci-Pawlowski.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [access 20.12.2019].
- Pelcowa H., 1985, *Studia nad słownictwem gwarowym Lubelszczyzny*. Cz. I, *Słownictwo pochodzenia małopolskiego*, Lublin.
- Pelcowa H., 1994, *Mazowizmy leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*, Lublin.
- Pelcowa H., 1997, *Słownictwo wschodniosłowiańskie w gwarach Polski środkowo-wschodniej w świetle związków językowych polsko-ukraińskich*, [w:] *Ze studiów nad gwarami wschodniosłowiańskimi w Polsce*, red. F. Czyżewski, M. Łesiów, Lublin, s. 189–211. – (Rozprawy Slawistyczne ; 12).
- Pelcowa H., 2001, *Interferencje leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*, Lublin.
- Pelcowa SGL III = Pelcowa H., 2015, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. III: *Świat zwierząt*, Lublin.
- Peplowski F., 1974, *Odczasownikowe nazwy wykonawców czynności w polszczyźnie XVI wieku*, Wrocław.
- Pful 1968 = Pful K. B. / Pful Ch. T., *Lužiski serbski slovník. Lausitzisch Wendisches Wörterbuch*, Budyšin 1866, przedruk: Bautzen.
- Plet = Pleteršnik M., 1894–1895, *Slovensko-nemški slovar*, I–II, Ljubljana.
- Podolák J., 1957, *Nomenklatura pluhu na území slovenského etnika*, „Slovenský národopis” V, s. 307–335.
- Polska a Czechy. Dziesięć wieków sąsiedztwa*, 1947, pod red. Z. Wojciechowskiego, napisali T. Lehr-Spławiński, K. Piwarski, Z. Wojciechowski, Katowice ; Kraków.
- Pomianowska W., 1963, *Klasyfikacja rzeczowników odrzeczownikowych. Studium ze słowotwórstwa i geografii lingwistycznej*, Wrocław.
- PS = *Příruční slovník jazyka českého*, sv. I–VIII, Praha 1933–1957.
- Redliński E., 1973, *Konopielka*, Warszawa. <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/redlinski-konopielka.html> [access 12.03.2020].
- Rembiszewska D. K., 2006, *Dynamika rozwoju gwary Knyszyna i okolic na Podlasiu w XX wieku*, Warszawa.
- Rembiszewska D. K., 2007, *Słownik dialektu knyszyńskiego Czesława Kudzinowskiego*, Łomża.
- RHSJ = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, ured. Đ. Daničić i in., knj. I–XXIII, Zagreb, 1880–1976.
- Rieger J., 1995, *Słownictwo i nazewnictwo lemkowe*. Warszawa.
- Rieger J., 2014, *Słownictwo polszczyzny gwarowej na Brasławszczyźnie*, Warszawa.

- Rieger J., Masojć I., Rutkowska K., 2006, *Słownictwo polszczyzny gwarowej na Litwie*, Warszawa.
- Rolnik 1875 = „Rolnik: czasopismo dla gospodarzy wiejskich. Organ urzędowy c. k. Towarzystwa gospodarskiego galicyjskiego i Towarzystwa ku podniesieniu chowu koni”, t. 16, z. 4, kwiecień.
- RóżnSłow 2015 = Maryniakowa I., Rembiszevska D. K., Siatkowski J., 2015, *Różnojęzyczne słownictwo gwarowe Podlasia, Suwalszczyzny i północno-wschodniego Mazowsza*, Warszawa.
- RSJH = *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*, 1959–, Beograd.
- Rusek J., 1996, *Dzieje nazw zawodów w językach słowiańskich*, Warszawa.
- Rzewuski H., [1834] 1900, *Pamiętki starego szlachcica litewskiego*, Warszawa.
- SXVII–XVIII = *Słownik języka polskiego XVII w. i I. połowy XVIII wieku*, 1999–, Kraków. <https://sxvii.pl/> [access 11.02.2019].
- Sawaniowska-Mochowa Z., 1984, *Teksty gwarowe z okolic Bartoszczyca*, „Studia nad polszczyzną kresową”, t. III, s. 169–175.
- Sawaniowska-Mochowa Z., 1990, *Poradnik Jana Karłowicza jako źródło poznania potocznej polszczyzny północnokresowej. Słownictwo*, Warszawa. (= *Polono-Slavica Varsoviensia* ; 5).
- Sawaniowska-Mochowa Z., 2002, *Ze studiów nad socjolektem drobnej szlachty kowieńskiej XIX w. (na podstawie słowników przekładowych Antoniego Juskiewiczza)*, Bydgoszcz.
- Schmidt J., Erdmann A., 1836, *Nowy kieszonkowy polsko-rossyjski i rossyjsko-polski słownik ~ Novyĭ karmannyĭ pol'sko-russkĭi i russko-pol'skĭi slovar'*, Lipsk.
- Schuster-Šewc H., 1978–1996, *Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache*, B. I–V, Bautzen.
- SDRJ = *Slovar' drevnerusskogo iazyka (XI–XIV vv.)*, 1988–, ed. R.I. Avanesov, Moskva.
- SEMSNO 1 = *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 1: *Odapelatywne nazwy osobowe*, 2000, opr. A. Cieślíkowa przy współudziale J. Szymowej, K. Rymuta, Kraków.
- SGP = *Słownik gwar polskich*, 1977–, opr. przez Zakład Dialektologii Polskiej Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie pod kier. M. Karasia, od t. II pod kier. J. Reichana, od t. VI pod kier. J. Okoniowej, od t. IX pod kier. R. Kucharzyk, Wrocław ; Kraków.
- SGPK = Karłowicz J., 1900–1911, *Słownik gwar polskich*, t. I–VI, Kraków.
- Siatkowski BFJP = Siatkowski J., 1965–1970, *Bohemizmy fonetyczne w języku polskim*, t. I–II, Wrocław.
- Siatkowski J., 2005, *Słowiańskie nazwy wykonawców zawodów w historii i dialektach*, Warszawa.
- Sierociuk J., (red.), 2019, *Słownik języka mieszkańców ziemi lukowskiej. Praca na roli i w gospodarstwie*, Poznań.
- SJPD = *Słownik języka polskiego*, 1958–1969, red. W. Doroszewski, t. I–XI, Warszawa.
- SJPSzym = *Słownik języka polskiego*, 1978–1981, red. M. Szymczak, t. I–III, Warszawa.
- SJS = *Slovník jazyka staroslověnského*, 1966–1997, red. J. Kurz, Z. Hauptová, t. I–IV, Praha.
- Sławski SE = Sławski F., 1952–1982, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. I–V, Kraków.

- Sławski SP = *Słownik prasłowiański*, 1974–, opr. Zespół Zakładu Słowianoznawstwa PAN, red. F. Sławski, Wrocław.
- SMPP = Grek-Pabisowa I., Ostrówka M., Biesiadowska-Magdziarz B., 2017, *Słownik mówionej polszczyzny północnokresowej*, Warszawa.
- Smułkowa E., 1968, *Słownictwo z zakresu uprawy roli w gwarach wschodniej Białostoczczyzny na tle wschodniosłowiańskim*, Wrocław.
- Smułkowa E., [1984] 2002, *Uwagi do metody badań nad leksyką gwarową pogranicza językowego*, [w:] *Studia nad gwarami Białostoczczyzny. Morfologia i słownictwo*, Warszawa, 1984, s. 67–71. [przedruk: E. Smułkowa, *Białoruś i pogranicza. Studia o języku i społeczeństwie*, 2002, Warszawa, s. 288–292].
- Smułkowa E., (red.), 2009, *Braślawszczyzna. Pamięć i współczesność*, t. 2: *Słownictwo dwujęzycznych mieszkańców rejonu (Słownik braślawski)*, Warszawa.
- SOWM = *Słownik gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur*, opr. przez Pracownię SGOWM Zakładu Językoznawstwa PAN w Warszawie, red. Z. Stamirowska, H. Perzowa i in., Wrocław; Warszawa ; Kraków 1987–.
- SP = *Słownik prasłowiański*, 1974–, opr. Zespół Zakładu Słowianoznawstwa PAN, red. F. Sławski, Wrocław.
- SPXVI = *Słownik polszczyzny XVI wieku*, 1966–, red. M. R. Mayenowa (F. Pełowski, K. Mrowcewicz), Wrocław.
- SPZB – *Sloŭnik belaruskikh havorak paŭnochna-zachodniaŭ Belarusi i iae pahranichcha u piatsi tamakh*, 1979–1986, ed. IU.F. Matskevich, vols. I–V, Minsk.
- Srezniewski = Srezniewskiĭ I.I., 1893–1912, *Materialy dlĭa Slovaria drevnerusskogo iazyka*, vols. I–III, Sankt-Peterburg.
- SRJ XI–XVII – *Slovar' russkogo iazyka XI–XVII vv.*, 1975–, ed. S.H. Barkhudarov (F. P. Filin, D.N. Shmelev, G.A. Bogatova, V.B. Kryś'ko, R.N. Krivko), Moskva.
- SRJ XVIII = *Slovar' russkogo iazyka XVIII veka*, 1984–, ed. IU.S. Sorokin (Z.M. Petrova), Leningrad (Sankt-Peterburg).
- SRNG = *Slovar' russkikh narodnykh govorov*, 1965–, sostavil (z II t. gl. red.) F.P. Filin (F.P. Sorokoletov, S.A. Myznikov), Moskva ; Leningrad ; Sankt-Peterburg.
- SSJ = *Slovník slovenského jazyka*, 1959–1968, red. Š. Peciar, zv. I–VI, Bratislava.
- SSJČ = *Slovník spisovného jazyka českého*, 1960–1971, red. B. Havránek, sv. I–IV, Praha.
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 1970–1991, red. M. Klopčič, knj. I–V, Ljubljana.
- SSN = *Slovník slovenských nářečí*, 1994–, red. I. Ripka, Bratislava 1970–1991.
- SSNO = *Słownik staropolskich nazw osobowych*, 1950–1965, red. W. Taszycki, t. I–VII, Wrocław.
- SSRLJ = *Slovar' sovremennogo russkogo literaturnogo iazyka*, 1950–1965, ed. F.P. Filin, vols. I–XVII, Moskva ; Leningrad.
- SStp = *Słownik staropolski*, 1953–2004, red. S. Urbańczyk, t. I–XI, Warszawa ; Kraków.
- Starosta M., 1999, *Dolnosorbisko-nimski słownik. Niedersorbisch-deutsches Wörterbuch*, Budyšin/Bautzen.
- SUM = *Slovník ukraïns'koï movy*, 1970–1980, ed. I.K. Bilodid, vols. I–XI, Kyïv.
- SUM XVI–XVII = *Slovník ukraïns'koï movy XVI – pershoï polovyny XVII st.*, 1994–, ed. D.H. Hrynchyshyn, L'viv.
- SW = *Słownik języka polskiego*, 1908–1927, red. J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, t. I–VIII, Warszawa. [tzw. *Słownik warszawski*].

- SWil = *Słownik języka polskiego*, 1861, wypracowany przez A. Zdanowicza, M. Bohusza Szyszkę i innych, t. I–II, Wilno.
- Sychta B., 1967–1976, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, t. I–VII, Wrocław.
- Szymczak SGD = Szymczak M., 1962–1973, *Słownik gwary Domaniewka w powiecie łączymkim*, Wrocław.
- Šaučėnja 2001 = Shaŭčėnia M., *Kul'turnia aspekty funktsyanavannia belaruskaha kirmasha ŭ XIX st. (na materyialakh Hrodzenskaŭ hubyerni)*, [in:] *Kul'tura Hrodzenskaha rehiiionu: Preamble razvittsia va ŭmovakh polietnichnaha sumezhza. Zbornik navukovykh prats*, Hrodna, pp. 79–84.
- Tablic B., 1846, [w publikacji:] *Hlasowė o potrebě jednoty spisownėho jazyka pro Čechy, Morawany a Slowáky*, Praha.
- Taborska A., 2014, *Licho i inni*, Warszawa.
- Tarnacki J., 1939, *Studia porównawcze nad geografią wyrazów (Polesie – Mazowsze)*, Warszawa.
- Tarnopol 2007 = *Słownictwo gwarowe przesiedleńców z Ukrainy. Słownik porównawczy kilku wsi w Tarnopolskiem*, z materiałów zebranych pod kierunkiem W. Paryła, oprac. przez K. Czarnecką, D. Kowalską, E. Rudolf-Ziółkowską, (red.) J. Rieger, Kraków.
- Taszycki W., 1927, *Czechizmy w języku Reja*, „Prace Filologiczne”, t. 12, s. 54–67.
- Trubačev = Trubachev O.N., 1959, *Istoriia slavianskikh terminov rodstva i nekotorykh terminiv obshchestvennogo stroia*, Moskva.
- TSBM = *Thumachal'ny sloŭnik belaruskaj movy*, ed. K. K. Atrakhovich (K. Krapiva), vols. I–V, Minsk 1977–1984.
- Turonek Z., 1984, *Struktura leksykalna białoruskiej gwary wsi Ruszczany w aspekcie zapożyczeń z języka polskiego*, [w:] *Studia nad gwarami Białostoczczyzny. Morfologia i słownictwo*, red. E. Smułkowa, I. Maryniakowa, Warszawa, s. 73–90.
- Turska H., 1982, *O powstaniu polskich obszarów językowych na Wileńszczyźnie*, „Studia nad polszczyzną kresową”, t. I, s. 19–121.
- Vasmer ESRJ = Vasmer M., 1964–1973, *Ėtimologičeskiŭ slovar' russkogo iazyka*, vols. 1–4, Moskva.
- Walicki A., 1886, *Błędy nasze w mowie i piśmie ku szkodzie języka polskiego popełniane oraz prowincjonalizmy*, wyd. 3, Kraków ; Warszawa.
- Wendina = Vendina T.I., 2014, *Tipologija leksičeskikh arealov Slavii*, Moskva.
- Werenicz = Verenich V.L., 1990, *Polsko-belorusskoe vzaimodejstvie (na materiale mazurskiego ostrovnogo govora v Poles'e)*, „Studia nad polszczyzną kresową”, t. V, Wrocław, s. 7–141.
- Węgorowska K., 2004, *Językowe świadectwa kultury i obyczajowości Kresów Północno-Wschodnich*, Zielona Góra.
- Wojtyła-Świerzowska M., 1974, *Prasłowiańskie nomen agentis*, Wrocław.
- Wronicz J., (red.), 1995, *Słownik gwarowy Śląska Cieszyńskiego*, Wiśła ; Ustroń.
- WSRP = Mirowicz A., Dulewiczowa I., Grek-Pabisowa I., Maryniakowa I., 1986–1987, *Wielki słownik rosyjsko-polski*, t. I–II, Warszawa.
- Wyderka SGS = Wyderka B., (red.), 2000–2017, *Słownik gwar śląskich*, t. I–XVI, Opole.
- Zaręba AJS = Zaręba A., 1969–1996, *Atlas językowy Śląska*, t. I–VII, 1969–1989, Kraków, t. VIII, 1996, Warszawa.

- Zaręba A., 1968, *Dialekty mieszane i przejściowe w ujęciu diachronicznym (na przykładzie polsko-słowackiej gwary Hut i Borowego)*, „Język Polski”, R. XLVIII, s. 132–133.
- Zdancewicz T., 1957, *Osobliwości akcentowe w gwarze wsi Radziuski pod Sejnami*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, t. II, s. 247–269.
- Zdancewicz T., 1964, *Wpływy litewskie i wschodniosłowiańskie w polskich gwarach pod Sejnami*, „Acta Baltico-Slavica”, t. I, s. 227–246.
- Zdancewicz T., 1966, *Wpływy białoruskie w polskich gwarach pod Sejnami*, Poznań.
- Zdaniukiewicz A. A., 1972, *Gwara Łopatowszczyzny: fonetyka, fleksja, słownictwo*, Wrocław.

Summary

References or loans on Polish-East Slavic borderlands? Part Four

The article attempts to differentiate, on the basis of selected words recorded in the Polish-East Slavic borderland, whether we are dealing with language loans or old references. The analysis takes into account e.g. etymological, morphological and geographical criteria.

The study focuses on the following words: *cot* ‘an even number’, *czapigi*, *czepigi* ‘plough handle’, *had* ‘an abominable animal’ and *hydzić się* ‘loathe’, ‘abhor’, ‘denigrate’, *kosiec* ‘scyther’, *liszka* ‘an odd number’, *liszny/liszni* ‘superfluous’, ‘supernumerary’, *przewiąsło* ‘a straw belt to tie sheaths *siewiec* ‘sower’, *śloza* ‘tear’, *żeniec* ‘harvester’, *żenich*, *żeniuch* ‘bridegroom’, ‘fiancé’, *żnieja* ‘female harvester’.

Recognition as borrowings may be based on those word forms where phonetic elements characteristic of other languages, unknown in Polish, occur.

Analysis of certain words has revealed the occurrence of Proto-Slavic and all-Slavic words, preserved in the Polish language as relics, in peripheral areas.

In some cases, it is difficult to make clear-cut decisions, because, for example, the stem of the word is a continuation of the Proto-Slavic forms, to be found in the Polish language, while the derivatives are borrowings.

Keywords: Slavic dialectology, language contact, Polish-East Slavic borderlands, dialect lexis.